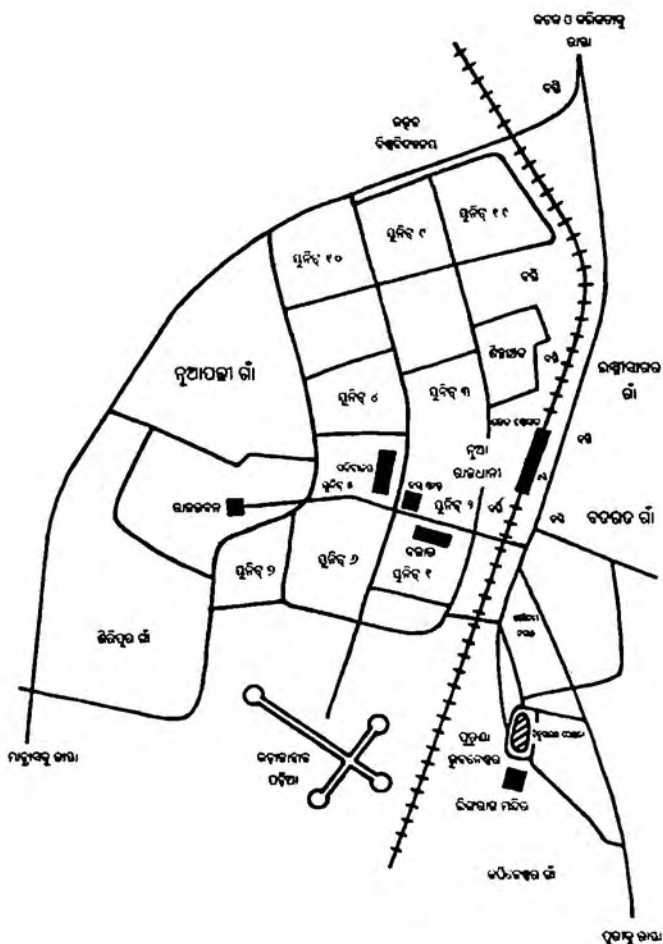

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା

ରାମହରି ଜେନା ତଥା

ଭୂମି କଲେକ୍ଟିଭ୍ (ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଶୈଳେନ ରାଉତରାୟ)

ଚକ୍ରତୀର୍ଥର ଚିତ୍ରାୟନ

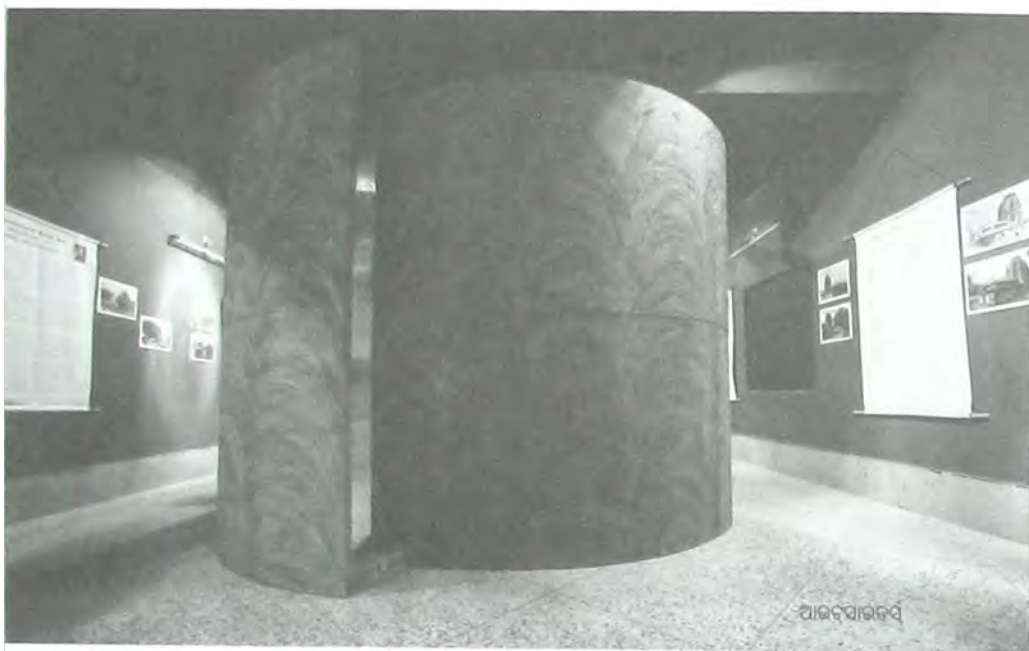
ଲେଖା ଓ ସମ୍ପାଦନା

ରାମହରି ଜେନା ତଥା

ଭୂମି କଲେକ୍ଟିଭ୍ (ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଶୈଳେନ ରାଉତରାୟ)

ଅଳଙ୍କରଣ

ଶିବ ପ୍ରସାଦ ପାତ୍ର, ବିନ୍ଦୁ କ୍ରିଏଟିଭ୍, ଜାଗମରା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୁଦ୍ରକ

ପ୍ରିଣ୍ଟ-ଟେକ୍ ଅପ୍ ସେଭ୍ ପ୍ରାଇଭେଟ ଲିମିଟେଡ୍

ପୁର ନମ୍ବର ଏସ୍ ୬୬/୧ ଏବଂ ଏସ୍ ୬୬/୨, ଚନ୍ଦିକା ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ କେବଳ ଘରୋଇ ବିତରଣ ପାଇଁ

ପ୍ରକାଶକ

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଭ୍ ପାଇଁ ଉପ ପାଉଣ୍ଡେସନ୍ ଫର୍ କଣ୍ଢେମରାରି ଆର୍ଟ୍,

ଭିଆର୍ - ୩୯, ଯୁନିଟ - ୬, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧୦୦୧

ଉପକ୍ରମଣିକା ୦୫

ଆମେ ସମସ୍ତେ ଭୋବନିଶରିଆ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ବାହାରିଆ ୦୬

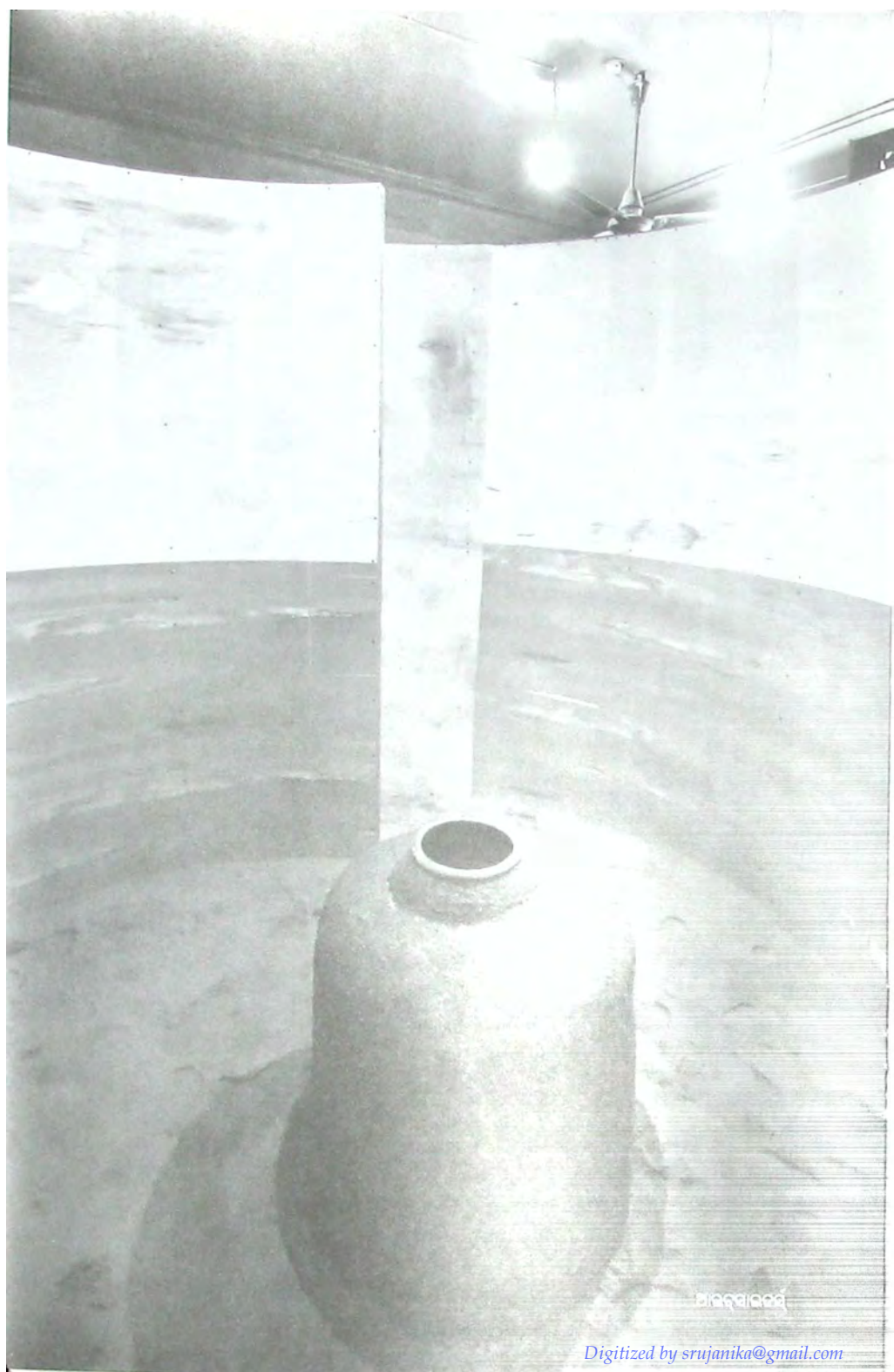
ଭୁବନେଶ୍ୱର: ସେବେ ଓ ଏବେ ୧୧

ଚିନୋଟି ବାହାରିଆଙ୍କ ଜୀବନ ୨୫

ନିଜ ସହ ଭେଟାଭେଟି ୩୧

ତିନି ଜଣ ନୂଆ ଓଲ୍‌ଡ୍ ଚାଉନିଆ ୩୫

ଭୁବନେଶ୍ୱର: ଏକ ଆକରସୂଚୀ ୩୭

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ

ହି ପୁଷ୍ପିକାଟି ୨୦୧୮ ମସିହାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲର 'ଆଇଡ଼ସାଇଡର୍ସ' ଶୀର୍ଷକର ସାର୍ବଜନୀନ ଜଳାକର୍ମଟିର ପଞ୍ଜିକରଣ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ଏହାର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଆମେ କାମଟି ବିଷୟରେ ଏକ ଛୋଟ ଆଲୋଚ୍ୟର ପରିବେଷଣ କରିଛୁ । ଏହା ପରେ ବିଭିନ୍ନ ଦଶକରେ ଉଦ୍ଭୋଜିତ ପୂରାତନ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିର ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋକଚିତ୍ରମାନ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଏହା ସହ, ସେହି ଦୃଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ବର୍ତ୍ତମାନର ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଫଟୋ ଉଠାଇ, ପୁରୁଣା ଫଟୋର ସାଥ୍ ଭାବରେ ସେହି ପୃଷ୍ଠାରେ ସଜିତ ହୋଇଛି । ପୁଷ୍ପିକାଟିର ଏହା ପର ବିଭାଗଟିରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଇତିହାସରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ତୁଲାଇ ଥିବା ତିନି ଜଣ 'ବାହାରିଆ'ଙ୍କ ବିଷୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଲୋଚ୍ୟମାନ ଅଛି । ଏହା ପର ବିଭାଗରେ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜମାନବତା ଆପଣଙ୍କୁ ପଢ଼ିବାକୁ ମିଳିବ । ବାହାରୁ ଆସି ଓଇଡ଼ ଟାଇଲ୍‌କୁ ଆପଣାର କରି ବସବାସ କରିଥିବା ତିନି ଜଣଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାରର ସମ୍ପାଦିତ ଅଂଶ ଓ ସହର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏକ ଆକରସୂଚୀ ଆମେ ଏହା ପରେପରେ ଯୋଡ଼ିଛୁ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଆମକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ କରି ଥିବାରୁ ପ୍ରକଟିତ କ୍ୟୁରେଟର ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡା ଓ ପ୍ରେମକିଶି ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମେ କୃତଜ୍ଞ । କାମରେ ସ୍ୱୟଂସେବକ ଭାବରେ ସହଯୋଗ କରି ଥିବାରୁ କଞ୍ଚନା ମଲ୍ଲିକ, ପ୍ରଦୀପ ଷେଷ୍ଟ, ସୁରଜ କୁମାର ସାହୁ ତଥା ରାଜେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମଲ୍ଲିକ ଆମର ଧନ୍ୟବାଦ ପାତ୍ର । ସୁମିତ୍ରା ପାଢ଼ୀ ଏହି ପୁସ୍ତିକାର ଅନେକ ଅଂଶର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ବିନ୍ଦୁସାଗରର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ 'ତରଙ୍ଗ କ୍ଲବ୍'ର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ତଥା ସଦସ୍ୟ ମାନେ ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନର ହଲ୍‌ଟି ଆମ କାମ ପାଇଁ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମେରିକାର ପ୍ରଫେସର ଜେମ୍ସ୍ ଫ୍ରିମାନ୍ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ୧୯୬୦ ଓ ୧୯୬୦ ଦଶକରେ ସେ ଉଠାଇଥିବା ଅନେକ ଫଟୋ ଆମକୁ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି । ମଲାଟରେ ଥିବା ମାନଚିତ୍ରଟି ବିଶ୍ୱଜିତ ଆପଟ ଆକିଛନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଆମେ ଗଣୀ ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ ଭୋବନିଶ୍ଚିଆ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ବାହାରିଆ

ଏକାଗ୍ର ନଗରର ଏକ ନୂଆ ଚିତ୍ରାୟାନ

ଯେ ତେବେକେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲ୍‌ରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ଆମେ ଏହାକୁ ନିଜକୁ ଓ ନିଜ ସହରକୁ ଜାଣିବା ଓ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଏକ ସୁଯୋଗ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲୁ । ଆମେ ତିନିହେଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅତି କମ୍‌ରେ ତିରିଶ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କାଳ ହେଲା ରହି ଆସୁଛୁ । ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସମୟ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ତାହାର ଆଖପାଖର ଅଞ୍ଚଳରେ । ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲ୍‌ରେ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିବା ପରେ ତିନି ଜଣ ମିଶି ଆମେ ଏଇ ଜାଗାକୁ ନେଇ କିଛି ଖୋଜାଖୋଜି ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ଆମକୁ ଅନେକ କିଛି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରୁ ଜାଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ସହରଟି ହଜାର ହଜାର ବରଷର ପୁରୁଣା ଜେରା । ଧିରେ ଧିରେ ଆମକୁ ଦୁର୍ଗିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ନାନାଦି ଦୃଶ୍ୟ, ଆମେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲୁ ଅନେକ ଘଟଣା, ଗପ ଓ ଲୋକକଥା । ସେ ସବୁକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଜାଗା ଦେବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କଲୁ ଯେ, ଗୋଟିଏ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ ରୁମ୍ କରିବୁ । ହେଲେ ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲ୍ କାମ ପାଇଁ ଗବେଷଣାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ସାରିବା ବେଳକୁ, ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ତଥ୍ୟ ଓ ଜିନିଷପତ୍ର ଯୋଗାଡ଼ କରି ପକାଇଲୁ ଯେ, ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଚ-ଛଅ ଶହ ବର୍ଗ ଫୁଟର ଛୋଟ ବଖରା ଭିତରେ ସେ ସବୁକୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଯାଇ ପାରି ନ ଥାଆନ୍ତା । ଏଣୁ ନିଶ୍ଚି ନେଲୁ, ଆହରିତ ମାଳମତାକୁ ସମ୍ପାଦିତ କରି, ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ମାତ୍ର ଆମେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିବୁ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଦ୍ଧ ଟ୍ରେଲରେ ଆମ କାମଚିର ଶୀଘ୍ରକ୍ 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡର୍‌ସ୍' ବୋଲି ରଖା ଯାଇଛି । ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ଯେବେ ସହରଟିଏ ବିଷୟରେ ଲାବୁ, ସେବେ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାବରେ ତାହାର ରାଷ୍ଟ୍ରାଦାତ, କୋଠାବାଡ଼ି, ଉଦ୍ୟାନ ଆଦି ତାହାର ମୂଳ ଉପାଦାନ ବୋଲି ଗଣ୍ଟୁ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ସହରଟିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଛି ବୋଲି ଆମେ ଲାବୁନା । ୧୯୭୪ ମସିହାରେ 'ହାର୍ମିଲ୍ ପ୍ରେସ୍' ଛାପିଥିବା ବହୁଚର୍ଚ୍ଚିତ ଅଣ-ଗନ୍ଧ ବହି 'ସମ୍ବତ୍ ସିଟି'ରେ ପ୍ରିୟ ଆଲ୍ଫ୍ରେଡ-ଆମେରିକୀୟ ଲେଖକ ଜନାଥନ୍ ଲାବାନ୍, ଆମେ ସହରଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଯୋଡ଼ିଏ ସମାବ୍ୟ ବାଟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି, ଯଦି ଆମେ ସହରଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ମୃତିର ବିଭାବମାନ ଦେଇ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା, ତେବେ ବୁଝାମଣାର ଦୁଇଟି ଦିଗ ଓ ଆଞ୍ଚିକ ସମ୍ଭବ - ପ୍ରଥମଟି ହେଲା ହେଲା ସହରର ସ୍ମୃତି ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସ୍ମୃତିର ସହର । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ସେ 'ସ୍ମୃତି' ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟବହାର କରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ କହୁଛନ୍ତି, 'ସିଟି ଅଫ୍ ଦ ମାଇଲ୍ସ' (ମନର ସହର) ଏବଂ 'ମାଇଲ୍ସ ଅଫ୍ ଦ ସିଟି' (ସହରର ମନ) ବିଷୟରେ । ସହରର ଯୋଜନା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ

ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନୀତି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା 'ସହରର ସ୍ମୃତି' ବା 'ସହରର ମନ' କୁ ଦର୍ଶାଏ । ଆଉ ଗପ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ, ସିନେମା, କମିକ୍ ବହି, ଟିଭି ଧାରାବାହିକ, ନାଟକ, ଗୀତ, ସ୍ମୃତିଚାରଣ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଥିବା ସହର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଚିତ୍ର, ଆଲୋଚନା ଓ ବିଚାର ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା 'ସ୍ମୃତିର ସହର' ବା 'ମନର ସହର' ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଭଳି ଗୋଟିଏ ଏକା ଧାରାରେ ଅତି-ପ୍ରାଚୀନ, ହେଲେ ଅତି-ଆଧୁନିକ ସହର ବିଷୟରେ ଆମର ଅନୁଭୂତି ଓ ବୁଝାମଣାର ଅସୁବିଧାର ଏଇ ହେଲା ହେତୁ, କାରଣ ଏଇ ସହରଟି ବିଷୟରେ ଆମେ ସଚେତନ ଭାବରେ କଳ୍ପନା କରି ନାହୁଁ । ଯେହେତୁ ସହରଟି ଆମ ମାନସଜଗତ ଓ କଳ୍ପଲୋକର ଅଂଶ ନୁହେଁ, ଏଣୁ ଆମେ ଏହାକୁ ନେଇ ଯଥେଚ୍ଛାତାର କରି ପାରୁନୁ । କଳ୍ପନାରେ ଦେଖା ନ ଯାଇ ଥିବା ଛବିଟି ଚିରି, ପାଟି ଗଲେ ଆମକୁ କାହିଁକି ବା ବାଧ୍ୟ ? ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରାଷ୍ଟ୍ରା କଡ଼ର ହଜାର ହଜାର ସଙ୍ଖ୍ୟାରେ ବୁଢ଼ା ଗଛ କଟି ରାଷ୍ଟ୍ରା ଚଉଡ଼ା ହେଲେ (ବେଆଇନ୍ ପାର୍କିଂ ଓ ଭୁଲ ପଡ଼େ ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଜେବା ତିଆରିବା ପାଇଁ), ଆମ ମନ ଖରାପ ବା ହେବ କାହିଁକି ?

ଆମ ସହରକୁ ନେଇ ଆମେ ଏଇ ଯେଉଁ ବିସ୍ମୃତି ଭିତରେ ଗତି କରୁଛୁ, 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡର୍‌ସ୍'ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ତାହାକୁ ପୁଣି ଅରେ ସ୍ମୃତିର ପରିଧି ଭିତରକୁ ଆଣିବା । ଯେଉଁମାନେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅତୀତ ବିଷୟରେ, ଏଇ ସହରଟିକୁ ଗଢ଼ିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଭୂମିକା ଥିବା ଓ ସହରକୁ ବୁଝିବା ପାଇଁ ସ୍ମୃତ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ଥିବା ମଣିଷମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ, ଜାଣିବାକୁ ଚାହଁବେ, ସେମାନେ ଏହି କାମଚିରୁ ବୋଧ ହୁଏ କିଛି ଖୁଅ ପାଇ ପାରିବେ ।

ସଚେତନ ଭାବରେ 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡର୍‌ସ୍'ରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ବସ୍ତୁ ଓ ମାଧ୍ୟମ ଯଥା, କୁହା, ବାଉଁଶ, ମାଟିପାତ୍ର, ରଙ୍ଗ, କାଗଜ, ଚିତ୍ର, ଆଲୋକଚିତ୍ର, ସ୍ମୃତି, ଧ୍ୱନି, ଦୃଶ୍ୟ, ମାଟି, ଗୋବର, ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି । ମଣିଷର ଯେତେ ପ୍ରକାରର ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଛି (ଦ୍ରାଣ ସମେତ), ପ୍ରାୟ ସବୁଟି ପାଇଁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇବାକୁ ଆମେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛୁ । କାମଚି ଅଛି ବିହସାଗରର ପୂର୍ବ ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ 'ତରଙ୍ଗ' କ୍ଲବ୍ ଘରର ପ୍ରଥମ ମହଲାରେ ହଲ୍‌ରେ ।

ପ୍ରଗତି ଚକ୍ରପତି - ଜେମ୍ସ ପିମାଲ

ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେପରେ, ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ଗୋଲାକାର ଢାଆ ଭିତରେ ପଶି, ପରିଦର୍ଶକ ଏକ ପ୍ରକାର ନାଉବତା ଓ ଧାନସ୍ଥ ଅନୁଭବ କରିବା ଏହାର ଉପକ୍ରମ । ଯେତେବେଳେ ଦର୍ଶକ ଜଣେ ଢାଆଟିର ଚାରି ପାଖରେ ପରିକ୍ରମା କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚାରି ଗୋଟି ଦୁଆରରୁ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିକ ଦେଇ ଢାଆ ଭିତରେ ପଶି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣା କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ୱତଃ ଆମ କାନିଟିର ଅଂଶ ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତି । ଏହି ଛିର ଆବର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ, କୃତ୍ରିମ ଗୋଟିଏ ବାଲୁବତ ଅଛି; ଆଉ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, କ୍ଷୁଦ୍ର ଚଉରାଘୋରା, ପାଣି-ଭର୍ତ୍ତି ଏକ ଛୋଟ ମାଟି ହାଣ୍ଡି ।

ପୁରୁଣା ଭୂବନେଶ୍ୱରର ପାବନ ଭୂଗୋଳରେ ଦେବୀପାଦହରା, ପାପନାଶିନୀ, ମରିଚି, କୋଟିତୀର୍ଥ ଆଦି ଆଠଟି ଜଳାଶୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅନେକ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ସସ୍ତ୍ରମ ବା ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀରେ ତିଆରି ପ୍ରାଚୀନ ବିନ୍ଦୁସାଗର, ଯାହା ଲିଙ୍ଗଭାଙ୍ଗ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ପାଖାପାଖି ଆଠ ହେକ୍ଟର ଭୂମି ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ । ଆଜି ଆମେ ଯେବେ ଭୂବନେଶ୍ୱର ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତାଭାବନା କରୁ, ସେତେବେଳେ ଆମେ ଜଳଜାଗାଗୁଡ଼ିକ କଥା ଅତି ସୁବିଧାଜନକ ଭାବରେ ଭୁଲି ଯାଉ । ଆମର ପାଶୋର ଯାଏ ବିନେ କାତୀୟ ରାଜପଥର ଉତ୍ତର ପଟେ ବାଣୀବିହାର ଛକ ଠାରୁ ଚଉଦବେ ବାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଥିବା ପୋଖରୀଟି, ଯାହା ଏବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତରେ ଗଡ଼ିଆଟିଏ ବନି ସାରିଛି । ଆମେ ଭୁଲି ଯାଉ ତମଣା ଛକରୁ ଶୈଳକ୍ଷ୍ମୀ ବିହାର ମଝିରେ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ଥିବା ବଡ଼ ଜଳାଜମି, ଯାହାର ଭୂତ ଏବେ ବର୍ଷା ବିନେ ଧସେଇ ପସୁଟି ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରପୁରର ନାନାଦି ଘରେ ବନ୍ୟାର ରୂପ ନେଇ । ଆମେ ଏକାଗ୍ର କ୍ଷେତ୍ରର ସବୁ ଆମ୍ଭ ତୋଟାକୁ ହାଣି ପଦା କରିବା ପାଇଁ ରାଣ ଖାଇଛୁ; ଶପଥ ନେଇଛୁ, ନଈ ଓ ପୋଖରୀର ସମାଧି ଉପରେ ତୋଟିବୁ ଆମ ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷାର ଉଆସ । ସତେ ଯେମିତି ଆଧୁନିକତା କହିଲେ ବୁଝାଏ କାଟ ଓ କକ୍ତ୍ରିଚର ହୃଦୟହୀନତାକୁ ।

ଆମ ସହରକୁ ନେଇ ଏଇ ହୃଦୟହୀନତା ଓ ବିସ୍ମୃତି ର ସଂସ୍କୃତି ବିପକ୍ଷରେ ଏକ ଛୋଟ ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡର୍ସ' । ଏଇ କାନିଟିରେ ଆମେ ଆମ ସହର ବିଷୟରେ କିଛି ସ୍ମୃତି ଓ କଥନିକା ବି ତିଆରି କରିଛୁ; ଶବ୍ଦରେ ଓ ଚିତ୍ରରେ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର କିଛି ଆଲୋକଚିତ୍ର ଓ ଲିଥୋଗ୍ରାଫ କୁ ନେଇଛୁ; ଆଉ ତାହା ପାଖରେ ରଖୁଛୁ ସେହି ଜାଗାର ବର୍ତ୍ତମାନର, ୨୦୧୮ ମସିହାର, ଚିତ୍ରମାନ । କାରଣ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପରେ ଆମର ଦୁଇଟି ପାଦ ନ ରହିଲେ, ଭବିଷ୍ୟତ ଆଡ଼କୁ ଯିବା ଅସମ୍ଭବ । ହେଲେ ଏଇ ଭବିଷ୍ୟତଟି କିଛି ଅଜଣା ପ୍ରାବନ୍ଧ ନୁହେଁ । କାର୍ଯ୍ୟକିନୀ ଆମ ସହରର ଭବିଷ୍ୟତର କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଅତିନି ବିନ୍ଦୁ ନାହିଁ; ଭୂବନେଶ୍ୱର କେବେ ପିଙ୍ଗାପୁର ହେବ ନାହିଁ, ହେବା ଦରକାର

ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ଆମ କାମଟି ଅତୀତ ଭିତର ଦେଇ, ବର୍ତ୍ତମାନରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଏକ ଅଣପ୍ରସାରିଆ ଚଳାବାଟ; ଗୋଟିଏ ଜାଗାରୁ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ପହଞ୍ଚିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା ନୁହେଁ, ସେଇ ବାଟଟିକୁ ତିଆରି କରିବାର ଏକ ଉଦ୍ୟମ ।

ଏଇ ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଆମେ ଭେଟିବୁ ପଣ୍ଡିତ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର (୧୮୭୨-୧୮୯୧) କୁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମେ ଆଜି ତାଙ୍କୁ ଜାଣୁ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲୋକକ ବିଷୟରେ ବକାବକି କରିଥିବା ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାବୁ ଭାବରେ । ହେଲେ ସେ ଥିଲେ ଭନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭାରତୀୟ ନବଜାଗରଣର ଜଣେ ମହାମାନବ; ଦେଶରେ ଆଧୁନିକ ଇତିହାସ ଚର୍ଚ୍ଚା, ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ତଥା ଫଟୋଗ୍ରାଫିର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇ ଥିବା, ଜଣେ ବହୁଭାଷୀ ଲେଖକ । ୧୮୭୫ ଓ ୧୮୮୦ ମସିହାରେ ଦୁଇଟି ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଥିବା ତାଙ୍କର "ଆଣ୍ଟିକ୍ୱିଟି ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା" ବହିଟି ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଐତିହ୍ୟର ବଡ଼ ଆକାରରେ ପଞ୍ଜିକରଣ କଲା । ଏଥିରେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭାଗ ଗ୍ରହଣ କରି ଥିବା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକର ଫଟୋ ତଥା ଲିଥୋଗ୍ରାଫ ଗୁଡ଼ିକ । ଆଜି ଆମର ବହୁଥିବା ବଙ୍ଗାଳୀ ବିଦେଶ ସମୟରେ, ଏଇ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ ଜଣକର ଭୁବନେଶ୍ୱର ଐତିହ୍ୟକୁ ସ୍ମୃତିସିଦ୍ଧ କରିବାର ଉଦ୍ୟମକୁ, ଆମେ 'ଆଉଷ୍ପାତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ'ରେ ସଶ୍ରବ ମନେ ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁ ।

ଏହା ସହିତ 'ଆଉଷ୍ପାତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ'ରେ ଆମେ ମନେ ପକାଇ ୧୯୦୩ରେ ଆମେରିକୀୟ ନୃତ୍ୟବିଦ୍ କୋରା ଦୁବ୍ୟସ୍କୁ । ଆମେରିକୀୟ ନୃତ୍ୟର ନିର୍ମାତା ପ୍ରାୟ ବୋଆସ୍ ଓ ରବର୍ଟ ଲୋଓ ଆଦିଙ୍କ ଜ୍ୱାରା ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ କୋରା ୧୯୫୪ ମସିହାରେ ଆମେରିକାର ହାର୍ଭାର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟାବଧି (ଟେନିସ୍) ପ୍ରାସ୍ତ ମହିଳା ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ୧୯୬୧ରୁ ୧୯୭୩ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ହାର୍ଭାର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉପରେ ଏକ ବଡ଼ ଆକାରର ପ୍ରକଳ୍ପର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଦିଅନ୍ତି, ଯାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ପରମ୍ପରା ଓ ଆଧୁନିକତା ମଧ୍ୟରେ ଦୋହଲ୍ୟମାନ ସେ ସମୟର ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେଥିରୁ ଆଧୁନିକୀକରଣର ଏକ ନୂଆ ବୁଝାମଣା ତିଆରିବା । ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପରେ ଆଠ ଜଣ ବିଦେଶୀ ତଥା ତିନି ଜଣ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ର କାମ କରି ପିଏସ୍‌ଡ଼ି ଡିଗ୍ରୀ ପାଆନ୍ତି । ତାହା ସହ ସର୍ବମୋଟ ଅଣ୍ଟି ଜଣ ଲୋକ ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାୟତଃ ଛାତ୍ର ଡିଗ୍ରୀ ପାଇ ସାରିଲା ପରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନିଜେ କରିଥିବା ଗବେଷଣାକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ମଧ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି । ବହିଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟର ଦାଏରା ପ୍ରଶସ୍ତ - ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଶିକ୍ଷା ତଥା ପିଲା ପାଠିବା ର ପରମ୍ପରା, ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନିକ ସେବାର ଅଫିସରମାନଙ୍କର ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଠାରୁ ନେଇ, ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମଠସଂସ୍କୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ହରୀଶଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଯେ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଙ୍ଗ୍ରହାଳୟର ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଭାବରେ କାମ କରନ୍ତି । ବିଦେଶୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏଠାରେ ଆମେ କେବଳ ଜେମ୍ସ୍ ପ୍ରିମାନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁ, ଯେ ଦୁବ୍ୟସ୍କଙ୍କ ଅଧୀନରେ ପିଏସ୍‌ଡ଼ି କରନ୍ତି ନୂଆ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରାଜଧାନୀ ଭାବରେ ତିଆରି ହେଲା ପରେ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର କପିଳେଶ୍ୱର ଗାଁରେ ଘଟିଥିବା ଆର୍ଥ-ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉପରେ । ଏହି କାମର ଫଳଶ୍ରେତି ଘଟେ 'ସାର୍ବତ୍ରି ଆଣ୍ଡ ଅପର୍ତ୍ତୁନିଟି ଇନ୍ ଆନ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଭିଲେଜ୍' ('ଏକ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରାମରେ ତିରୋତ ଓ ସୁଯୋଗ') ଶୀର୍ଷକରେ

୧୯୭୦ ମସିହାରେ ଉଦ୍ଧୃତ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର

୧୯୭୭ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ପୁସ୍ତକରେ । ହେଲେ ଆଜି ଆମେ ପ୍ରଫେସର ପ୍ରିମାନ୍‌ଙ୍କୁ ଜାଣୁ ୧୯୭୯ ମସିହାରେ ଛପା ହୋଇଥିବା 'ଅନ୍ତର୍ଦେଶ୍ୟକ' ଆନ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଲାଇଫ୍ ହିଷ୍ଟ୍ରି' ଶୀର୍ଷକର ବହିଟି ପାଇଁ । ଏହି ବହିଟିରେ ଆମେ ପାଇ 'ମୁକ୍ତି' ନାମକ କପିଳେଶ୍ୱରର ଏକ ବାଉରି ଜାତିର ଲୋକଙ୍କର ଆତ୍ମକଥନ, ଯାହା ୧୯୪୦ରୁ ନେଇ ୧୯୭୦ ଦଶକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଏକ ଅଞ୍ଚଳର ସାମାଜିକ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ । ଏ ସବୁ କାମର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରକଳ୍ପର ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରୋଲ୍‌ରେ ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପରେ କାମ ଆରମ୍ଭ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଧାରଣା ଥିଲା

ଯେ, ଆମ ସହର ବିଷୟରେ ରବି କାଳିଆଙ୍କର 'ଭୁବନେଶ୍ୱର: ପ୍ରମୁ ଏ ଟେମ୍ପଲ୍ ଟାଉନ୍ କୁ ଏ କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ସିଟି' ଓ 'ଅନ୍ତର୍ଦେଶ୍ୟକ' ଆନ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଲାଇଫ୍ ହିଷ୍ଟ୍ରି' ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ବିଶେଷ ବଡ଼ ଆକାରରେ କାମ ହୋଇ ନାହିଁ । ହେଲେ ଯେବେ ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରୋଲ୍ କାମ ପାଇଁ ଜେମ୍ସ୍ ପ୍ରିମାନ୍‌ଙ୍କର କାମ ସହିତ ଅଧିକ ପ୍ରତାପ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଆସିଲା, ସେବେ ହିଁ ଆମର ନଜର ପଡ଼େ କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍‌ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ହୋଇଥିବା 'ହାର୍ଭାର୍ଡ-ଭୁବନେଶ୍ୱର' ପ୍ରକଳ୍ପ ଉପରେ । ହଠାତ୍ ଲାଗେ, ଯେପରି କି ଆମେ ଗୋଟି କାଢ଼ି ଉପରେ ନଜର ବିଛାଇ ବସିଥିଲୁ ଅନେକ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଆଉ ଠିକ୍ ସେଇଠି ଖୋଲି ରଲା ଏକ ଫରତା ଦରଜା, ନିଜ ସହରକୁ ଆଉ

ନିଜକୁ ଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ ଏକ ବାଟକୁ ଇଚ୍ଛିତ କରି ।

କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍‌ଙ୍କର ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରକଳ୍ପ ଆମକୁ ଫେରାଇ ନିଏ ନୂତନ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବିକାଶୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାତବଙ୍କ ପାଖକୁ, ରାଜନେତା ଭାବରେ ଯାହାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ବଳରେ ହିଁ ରାଜଧାନୀ ଘୁଷେ କଟକରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର । ନ ହେଲେ ରାଜଧାନୀ ବୋଧହୁଏ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା ଚୌଦ୍ୱାର କି ରଞ୍ଜେଇକୁଣ୍ଡାରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜିର ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରୂପ ଯାହା, ତାହା ତିଆରିବାର ସବୁଠୁ ବଡ଼ ଭୂମିକା ବୋଧ ହୁଏ ମହତାବଙ୍କର । 'ସାଧନାର ପଥେ', 'ପ୍ରତିଭା' ଓ 'ଗାଁ ମଞ୍ଜୁଲୀ'ର ଲେଖକଙ୍କୁ ଆମେ ଆଜି ଜାଣୁ ଜଣେ କଟକିଆ ଭାବରେ । ହେଲେ ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବି ଖଣ୍ଡେ ଘର ତୋଛି ଥିଲେ - ବସାତିର ନାମ 'ଏକାମ୍ର ନିବାସ' । ଯେଉଁ ଭାଷାଟିରେ ଘରଟି ଥିଲା, ତାହାର ନାଁ ଆଜି 'ମହତାବ ରୋଡ଼' ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ପାଇଁ ଏ ଡିନିହେଁ - ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍ ଓ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର - ଥିଲେ ବାହାରିଆ । ହେଲେ ଏଇ ବାହାରିଆ ଲୋକଙ୍କର ଆମ ସହରଟିକୁ ବୁଝିବାରେ ଓ ଗଢ଼ିବାରେ ଏକ ମଞ୍ଜୁ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଖାଲି ଆମ ସହର ବା ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ, ଏବେ ଭାରତ ସାରା, ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ଜାଗାରେ, ଦୁଆ ଉଠୁଛି ସ୍ଥାନୀୟତା - ଯେ କେବଳ 'ସ୍ଥାନୀୟ', 'ଭିତିରିଆ' ଲୋକଙ୍କର ହିଁ ହେବ ସହର ବା ରାଜକ ଗୁଡ଼ିକ । 'ବମ୍ବେ ବମ୍ବେଇଆଙ୍କ ପାଇଁ', କିମ୍ବା 'ଆସାମ ଅହମିଆଙ୍କର' ପରି କିଛି ସ୍ଥୋଗାନଧର୍ମୀ ରାଜନୀତି ଏବେ ଦାନା ବାନ୍ଧୁଛି । ହେଲେ ବାହାରିଟି ନ ଥିଲେ ଭିତରଟି ମଧ୍ୟ ନ ଥାଏ । 'ସେ' ନ ଥିଲେ, 'ତୁମେ' ନ ଥିଲେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ତାହା ଏକବଚନ ହେଉ କି ବହୁବଚନ) ଯେ, ଅନେକ ଡିଡ଼ାୟ ଓ ତୁଡ଼ାୟ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସମବାୟ ମାତ୍ର, ତାହା ଉଣ୍ଡୁରେଇ ମନେ ପକାଇ ଦେବା ପାଇଁ 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡର୍ସ୍' ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ।

ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବଡ଼େଇବାଜି ଛକ ଉପରେ ଶିବ ପୂଜାଳୟ ଭାରତୀ ମଠ
ଫଟୋ ଡ୍ରେଡ଼ିଟ - ରାମହରି ତେଜୀ

ଭୁବନେଶ୍ୱର

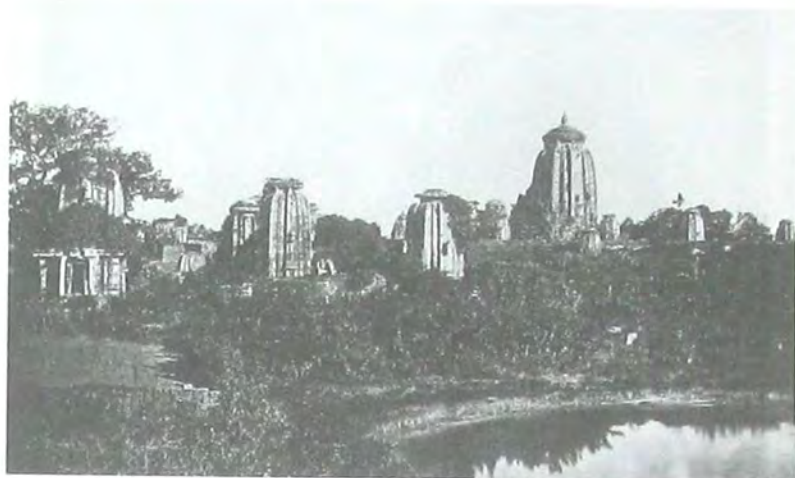
ସେବେ ଓ ଏବେ

ବାଲେଶ୍ଵରର ମିଶ୍ରଙ୍କର 'ଆର୍ବିବିଟିର ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର:
ବିନ୍ଦୁସାଗର ତଥା ଲଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର (୧୮୭୮-୧୮୭୯)

ବାମନଗି ଜେନା (୨୦୧୮)

ବାଲେଶ୍ଵରର ମିତ୍ରଙ୍କର 'ଆଦିବିଚିତ୍ର ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା' ପୁସ୍ତକରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର;
ପାଠନାଶିଳା ପୁସ୍ତକାଳୟ (୧୮୭୮-୧୮୭୯)

୧୩

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜେନା (୨୦୧୮)

ବାଲେଶ୍ଵରୀର ମିତ୍ରଙ୍କର 'ଆର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦିକା' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆକାଶ ଚିତ୍ର;
ଭିକ୍ଷାକାର ଦେଉଳର ସିଂହଦୁଆର (୧୮୬୮-୬୯)

ବାଲେଶ୍ଵରୀ ଦେବୀ (୨୦୧୮)

ରାଜେନ୍ଦ୍ରବୀର ମନ୍ଦିରର 'ଆଦିବିଗ୍ନ ଅଥ ବୃଦ୍ଧି' ଗ୍ରହରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର;
ପଞ୍ଚରାମେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର (୧୮୬୮-୧୮୭୯)

୧୫

ରାମହରି ଜେନା (୨୦୧୮)

ରାଜେନ୍ଦ୍ରଭାଇ ମିତ୍ରଙ୍କର 'ଆର୍ଥିକ୍‌ଟିଭ୍ ଅଫ୍ ଫିଡିଶା' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର;
ଯମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରୁ ଦୃଶ୍ୟ (୧୮୬୮-୧୮୬୯)

ରାମହରି ଜେନା (୨୦୧୮)

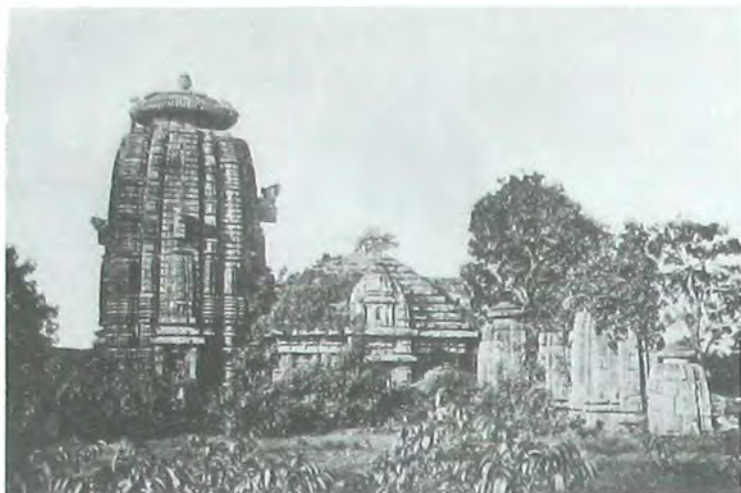

ବାଲେଶ୍ୱରୀର ନିତ୍ୟବନ୍ଧୁ 'ଆଦିବିଚିତ୍ ଅପ୍ତ ଓଡ଼ିଶା' ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଆନାଦ ଚିତ୍ର:
ବିହାରୀ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ଦ୍ୱାର (୧୮୬୮-୧୮୬୯)

୧୭

ବାମହରି ବେଳା (୨୦୧୮)

ରାଜେନ୍ଦ୍ରବିହାର ମନ୍ଦିରର 'ଆର୍ଦ୍ଧବିଗ୍ରହ' ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର;
 ମୁଦ୍ରେଶ୍ୱର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ବିଦ୍ୟେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଦୃଶ୍ୟ (୧୮୬୮-୧୮୬୯)

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜେନା (୨୦୧୮)

ଗାର୍ବ ପାତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ, 'ହିଷ୍ଟି ଅଫ୍ ଦି ଆର୍ଟ୍ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା', ରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର;
କୋଟିଚାଣେଶ୍ଵର ଦେଉଳ (୧୯୬୫ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ଉଦ୍ଧାରିବେ ଚିତ୍ର)

୧୯

ରାମହରି ଜେନା (୨୦୧୮)

ଓଡ଼ିଶା ଗୁପ୍ତବିହାର - କୋଣାର୍କ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ନଗର (୧୯୭୧)

ରାଜରାଣୀ ବିହାର (୨୦୧୮)

ପଟୋ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ - କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିମାଡ଼, ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ବାଟରେ ଛିଡ଼ ଧର୍ମାଣ୍ଡନା (୧୯୭୧)

୨୧

ରାମହରି ଡେନା (୨୦୧୮)

ପଟୋ ଟ୍ରେଡିଂ - କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିମାଡ଼: ବିହାରୀର କୂଳରେ ଚନ୍ଦନ ଯାତ (୧୯୭୨)

ରାମହରି ଚେନା (୨୦୧୮)

ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାର ମିତ୍ରଙ୍କର 'ଆର୍ଦ୍ଧବିଚିତ୍ର ଅଥ ଓଡ଼ିଶା' ପୁସ୍ତକରୁ ଆନୀତ ଚିତ୍ର, ମୁଦ୍ରେଣର ମନ୍ଦିର (୧୮୬୮-୧୮୬୯)

୨୩

ରାମଦେବି ଜେନା (୨୦୧୮)

ପଟୋ ଟ୍ରେଡିଂ - ଚେନ୍ନୁ ପ୍ରିମାନ୍, ବର୍ତ୍ତମାନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର (୨୦୦୭)

ଭାଗବତୀ ଚେନା (୨୦୧୮)

ତିନୋଟି ବାହାରିଆଙ୍କ ଜୀବନ

ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର ଓ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସମ୍ବୋଧନ

୧୮୬୮ ମସିହାରେ ଲଣ୍ଡନ ଛିଡ଼ି 'ରୟାଲ ସୋସାଇଟି ଅଫ ଆର୍ଟ୍ସ' ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଏକ ଅନୁରୋଧ କଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା ଓ ପତ୍ରିକରଣ କରି ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ କୃତିଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତି ନିର୍ମାଣ କରିବା ଲାଗି । ଏଥି ଲାଗି ବହୁତ ବ୍ୟୟ ବରାଦ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ଏହି ଅନୁଦାନର ଗୋଟିଏ ଭାଗ ବେଙ୍ଗଲ୍ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ଦିଆ ଯାଇ ଥିଲା, ଯେଉଁଥିରେ ସେ ସମୟର 'ଓଡ଼ିଶା' ଅର୍ଥାତ୍, କଟକ, ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲା ରହି ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଲେଫ୍ଟନାଣ୍ଟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ସାର୍ ଉଇଲିୟମ୍ ଗ୍ରେ କାମଟିକୁ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାବିଦ୍‌ମାନଙ୍କର ମତ ପ୍ରଥମେ ସମ୍ମତ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର (୧୫ ଫେବୃଆରୀ ୧୮୨୪ - ୨୬ ଜୁଲାଇ ୧୮୯୧) ମତ ଦେଲେକି ଯେଉଁ ଛାଞ୍ଚନିସ୍ଥାମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସିଧା ଭୁବନେଶ୍ବର ପଠେଇ ଦେବା ଉଚିତ୍ । ମିତ୍ରଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବ ଭାରତର ସବୁଠୁ ରୋଚକ, ପ୍ରାଚୀନ ଓ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ମିତ୍ରଙ୍କ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରା ଗଲା । ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାରେ କାମ କରିବା ଲାଗି ଦଳର

ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକୁ ପଠା ଯାଇ ଥିଲା । ଏହି କାମ ଦେହ ଶହ ବର୍ଷ ତଳେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୬୮-୬୯ର ଶୀତ ଋତୁରେ, ହୋଇ ଥିଲା । ଏହି କାମର ଦକ୍ଷାବିତ୍ତ ପରେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡରେ 'ଆର୍ଥିକ୍ସ୍‌ଟିବ୍ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା' ଶୀର୍ଷକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଥିଲା, ୧୮୭୫ ଓ ୧୮୮୦ ମସିହାରେ । ଲିଥୋଗ୍ରାଫ୍ ଏବଂ ଫଟୋ ସହିତ ବ୍ୟାପକ ରୂପେ ଏହାକୁ ଚିତ୍ରାୟିତ କରା ଯାଇ ଥିଲା । ଏହି ଛବିଗୁଡ଼ିକରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବାହୁ କଳା ଏବଂ ଛାପତ୍ୟର ଦୃଶ୍ୟ ସାମିଲ୍ ହୋଇ ଅଛି । ଏହି ଛବିଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ବି ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଐତିହ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ଜଳଜଳା ତିଆରିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ।

ଭନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗଦେଶର ପୁର୍ନଞ୍ଜାଗରଣକୁ ଆକାର ଦେବାରେ ମିତ୍ରଙ୍କର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଥିଲା । ଏକ କାୟସ ପରିବାରେ ଜନ୍ମ ନେଇ ଥିବା ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ, ଫାର୍ସୀ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ, ସଂସ୍କୃତ ଆଦି ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ଜାଣି ଥିଲେ ଏବଂ ଫରାସୀ, ଜର୍ମାନ୍ ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ଥିଲା । ସେ ୧୮୪୬ ରେ ୨୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟି ଅଫ୍ ବେଙ୍ଗଲର ଗ୍ରହଗାରିକ ଭାବେ ଯୋଗ ଦେଇ ଥିଲେ, ଯାହାକି ସେ ସମୟରେ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟା (ଇଣ୍ଡୋଲୋଜି) ର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ସେ ସୋସାଇଟିର ପତ୍ରିକାରେ ୧୧୪ରୁ ଅଧିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ୧୮୮୫ ରେ ସେ ସଂସ୍କାର ପ୍ରଥମ ଭାରତୀୟ ସଭାପତି ହୋଇ ଥିଲେ ।

ସେ ଭାରତରେ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ ଚର୍ଚ୍ଚାର ବିକାଶରେ ଜଣେ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ଆଧୁନିକ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାବିତ୍ ଭାବେ ତାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ଫଟୋ ଗ୍ରହଣ - ଡିଜିଟାଲିଆ କମ୍ପ୍ୟୁଟର

ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର

ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଥିଲା । ସେ କିଛି ପ୍ରମୁଖ ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯଥା 'ଲଳିତାବିଷ୍ଣୁର' ଏବଂ 'ପ୍ରସ୍ଥା ପାରମିତା' ର ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ କରି ଥିଲେ ।

ସେ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସ୍ତରରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଳ୍ପେସର ବିକାଶରେ ସକ୍ରିୟ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇ ଥିଲେ, ତଥା ଏହାର ହିତାୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସ୍ୱାଗତ ଅଭିଭାଷଣ ଦେଇ ଥିଲେ । ଭନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୋଇ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଦେଇଥିବା କିଛି ଅପମାନଜନକ ମନ୍ତବ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଏବେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ମନେ ରଖନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଏକ ଝରକା ଦେଇ ଏଇ ଭଳି ଜଣେ ମଣିଷକୁ ଦେଖିବା ହାରା ଆମେ ଭନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭାରତୀୟ

୧୮୭୮ ମସିହାରେ ଏସିଆଟିକ ସୋସାଇଟିର ଚିତ୍ର

ପୂର୍ନତାଗ୍ରହଣର ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ରଙ୍କର ଛବିକୁ ବିକୃତ କରୁଛି ଏବଂ ବାସ୍ତବରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ତଥ୍ୟସିଦ୍ଧ କରିଥିବା ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗଦାନ କଥାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ଯାଉଛି ।

୨୭

ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଏକ ରାଜଧାନୀ ଭାବରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପୁନଃନିର୍ମାଣ

ନିଜର ଆତ୍ମକଥା 'ସାଧନାର ପଥେ'ରେ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ (୨୧ ନଭେମ୍ବର ୧୮୯୯-୨ ଜାନୁଆରୀ ୧୯୮୭) ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି କି, ୧୯୪୬ ରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତର ପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେବେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି କୁହା ଯାଉ ଥିଲା) ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ନିଜ ପାଇଁ ତିନୋଟି ପ୍ରାଥମିକତା ଚିଆରି କରି ଥିଲେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା: ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଦୁଇ ତଳନରୁ ଅଧିକ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର ଏକୀକରଣ ଓ ବୃହତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ; ବନ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହାନଦୀ ଉପରେ ଏକ ବହୁମୁଖୀ ନଦୀବନ୍ଧ ଯୋଜନା କରିବା; ଏବଂ, ଏକ ନୂଆ ରାଜଧାନୀର ନିର୍ମାଣ ।

ତାତା କମ୍ପାନୀ ସାଙ୍ଗରେ କାମ କରୁଥିବା ଜାମସେଟପୁରର ଚାଉନ ପ୍ଲାନର୍ସକୁ ପ୍ରଥମେ ନୂଆ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଭାବେ କଟକର ଉପଯୁକ୍ତତା ଆକଳନ କରିବା ଲାଗି ତକା ଯାଇ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଏହା ଏକ ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ନ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ସହର ଛିର କରା ଯାଇ ଥିଲା, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ କଟକର ଚୌଦ୍ୱାର ଓ ଅନ୍ୟଟି ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗର ରଙ୍ଗେଇକୁଣ୍ଡା । କିନ୍ତୁ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ୧୯୪୬ରେ ନିର୍ବାଚନ ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ରାଜଧାନୀ କରିବାକୁ ଛିର କରି ସାରି ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଅନୁସାରେ, ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ରାଜଧାନୀ କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ବିନା ଏକ ସର୍ବସମ୍ମତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ଅନୁମୋଦନ କରିବାକୁ ହୋଇ ଥିଲା । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯେ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରୁ ସମ୍ରାଟ ଭାରତରେ ଦୁଇ ସହସ୍ରାବ୍ଦୀରୁ ଅଧିକ ଜୀବନ୍ତ ରହିଯାଏ ଥିବା ଏକମାତ୍ର ଯାଗା, ଏହା ଥିଲା ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆକର୍ଷଣର କାରଣ । ମହତାବ କେବଳ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବାରେ ଯେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ସେ କଥା ନୁହେଁ, ସେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ

ମଧ୍ୟ ଅନୁଦାନ ଅର୍ଥ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉବାରେ ସଫଳ ହୋଇ ଥିଲେ, ଚଣ୍ଡିଗଡ଼ ପାଇଁ ରଣଦାନ ଭାବେ ଦିଆ ଯାଇ ଥିବା ସହାୟତା ରାଶି କଥା ଦର୍ଶାଇ ।

ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଆଗରପଡ଼ାରେ ଜନ୍ମିତ ମହାତାବ ରାଜ୍ୟର କଞ୍ଚେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଥିଲେ । ସେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ତୁଲାଇ ଅନେକ ଥର ଜେଲ୍ ଯାଇ ଥିଲେ । ସେ ଦୁଇ ଥର ରାଜ୍ୟର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଥିଲେ: ପ୍ରଥମ ଥର ୨୩ ଏପ୍ରିଲ ୧୯୪୬ ରୁ ୧୨ ମଇ ୧୯୫୦ ଯାଏଁ; ଏବଂ, ଡିସେମ୍ବର ୧୯୫୬ ରୁ ୨୫ ଫେବୃଆରୀ ୧୯୬୧ ଯାଏଁ । ସେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ନିଜର ଆତ୍ମକଥା 'ସାଧନାର ପଥେ', ରାଜନୈତିକ ଉପନ୍ୟାସମାନ ଯଥା 'ପ୍ରତିଭା', ତଥା ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସ୍ତମ୍ଭସଙ୍ଗ୍ରହ 'ଗାଁ ମଜଲିସ୍' ପାଇଁ ଆମର ଏବେ ସ୍ମରଣୀୟ । ସେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା 'ଝଙ୍କାର' ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ଯାହା ଏବେ ପ୍ରକାଶନର ୬୦ ବର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚିଛି । କଟକରେ 'ବିଷୁବ ମିଳନ' ଭାବରେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ନିୟମିତ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍ସବ ମଧ୍ୟ ସେ ଆରମ୍ଭ କରି ଥିଲେ । ଏହା ପ୍ରତି ସନ ଓଡ଼ିଆ ନବ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୁବ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ବେଳେ ଆୟୋଜିତ ହୁଏ । ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ରାଜ୍ୟର ସବୁଠୁ ବଡ଼ ମିଡ଼ିଆ ସଂସ୍ଥାଙ୍କ ଭିତରେ ଗଣା 'ପ୍ରଗତିତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର ସମିତି'ର ଦାୟିତ୍ଵ ସେ ୧୯୮୬ ରେ ସରକାରୀ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଲାଇ ଥିଲେ ।

କଟକରେ ନିଜ ପାରିବାରିକ ଘର ବ୍ୟତିତ ସେ 'ଏକ୍ରାମ ନିବାସ' ନାମରେ ଓଲ୍‌ଡ଼ ଟାଉନରେ ଗୋଟିଏ ଘର ବି କରି ଥିଲେ । ଯେଉଁ ସଡ଼କରେ ଏହି ଘରଟି ଅଛି, ତାହାକୁ ଏବେ 'ମହତାବ ସଡ଼କ' ଭାବେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଲିଗାସି ବିବାଦାୟକ । ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ଯୋଜନାରେ ଏକ ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିସ୍ଫାପିତ କରି ଦିଆ ଯାଇ ଥିଲା । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ରାଶି ଏ ଯାଏଁ ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ଵରକୁ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ ହେବା ଦ୍ଵାରା ସହରର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଐତିହ୍ୟ ଏତେ ମାନ୍ଦ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି ଯେ, ତା'କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ଵରର ସାମାଜିକ ଭୂଗୋଳକୁ ଆକାର ଦେବାରେ ମହତାବଙ୍କ ଅବଦାନକୁ କେହି ବି ଅସ୍ଵୀକାର କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ଵର ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ହେବାର ୬୦ ବର୍ଷରେ ଏହାର ପୁନଃସମୀକ୍ଷା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବୋରା ଦୁବ-ଏସ୍ ତଥା ହାର୍ଡ଼ ଭୁବନେଶ୍ଵର ପ୍ରକଟ

ଯେତେବେଳେ କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ଵର ଆସିଲେ, ସେ ସହରଟି ଦ୍ଵାରା ବେଶି ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ୧୯୬୧ରେ ଏକ ଚିଠିରେ ଲେଖି ଥିଲେ, "ଏବେ ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ନୂଆ

ନେତୃତ୍ଵରେ ଚଣ୍ଡିଗଡ଼ ଭାବରେ ପିଆ ମହତାବ

ରାଜଧାନୀଟି ଖୁବ୍ ବିସ୍ତୃତ, ବିଛାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ି ଥିବା ଏକ କୃତ୍ରିମ ସ୍ଥାନ ମାତ୍ର । ବହୁତ ଭୟାନକ ଦିଶୁ ଥିବା ନୂଆ କୋଠା ଘରେ ବୁଦ୍ଧ ଦୋକାନୀଙ୍କୁ ଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । କୌଣସି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଥିଏଟର ନାହିଁ, ମନୋରଞ୍ଜନ ବି ନାହିଁ ଏଠି । ମୁଁ ଏ ଯାଏଁ ମହିରମାଜିନା ପୁରୁଣା ସହରକୁ ଯାଇ ନାହିଁ, ଯାହା ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଥାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ନୂଆ ସହରଟି ନିଜର ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖୁବ୍ ଅବାସ୍ତବ: କେବଳ କିଛି ଲୋକଙ୍କ ଘର; କିନ୍ତୁ ସମୁଦାୟଟି ନାହିଁ ।"

କିନ୍ତୁ ଏହା ତାଙ୍କର ସହରଟି ସାଙ୍ଗରେ ଲମ୍ବା ସମ୍ପର୍କର ଏକ ଆରମ୍ଭ ମାତ୍ର ଥିଲା । ହାଇଡ଼ରେ ସ୍ଥାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟାବଧି ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଥମ ମହିକା ପ୍ରଫେସର ଭାବରେ ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସହରୀକରଣ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉପରେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଗବେଷଣା ପ୍ରକଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ଯାହା ୧୯୬୧ ରୁ ୧୯୬୩ ଯାଏଁ ବାର ବର୍ଷ ଧରି ଚାଲି ଥିଲା । ଏହା ଅନେକ ଗବେଷକଙ୍କର ମିଳିତ ପ୍ରୟେଷ ଥିଲା । ଆଠ ଜଣ ଆମେରିକୀୟ ତଥା ତିନି ଜଣ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ର ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା କରା ଯାଇ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ପିଏଚ୍ଡି କରିଥିଲେ । ଅଣ୍ଟାରୁ ଅଧିକ ଆମେରିକୀୟ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଆର୍ଥିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଭାବେ ଲାଭବାନ ହୋଇ ଥିଲେ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉପରେ ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନିକ ସେବାର ଅମଳାଙ୍କର ନୂତନବିଜ୍ଞାନ ଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମଠ ସଂସ୍କୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପର ଅଧିକାଂଶ ପିଏଚ୍ଡି ନିବନ୍ଧ ପରେ ବହି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଥିଲା ଓ କିଛି ଛାତ୍ର ନିଜନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଣୀ ବିଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଥିଲେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଜେମ୍ସ୍ ପ୍ରିମ୍ୟାନ୍ ନୂତନବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଜୀବନ କାହାଣୀର ଉପଯୋଗ କରିବାରେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ତୁଲାଇଲେ; ରିଚାର୍ଡ୍ ସ୍ୱେଡ଼ର୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର କ୍ଷେତ୍ରର ପୁନଃନିର୍ମାଣରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଦାନ ରହିଲା । ଏହି ସମସ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଫେସର୍ ବୁଦ୍ଧବଦ୍ଧ ସହ ହାଇଡ଼-ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରକଳ୍ପରେ କାମ କରି ଥିଲେ ।

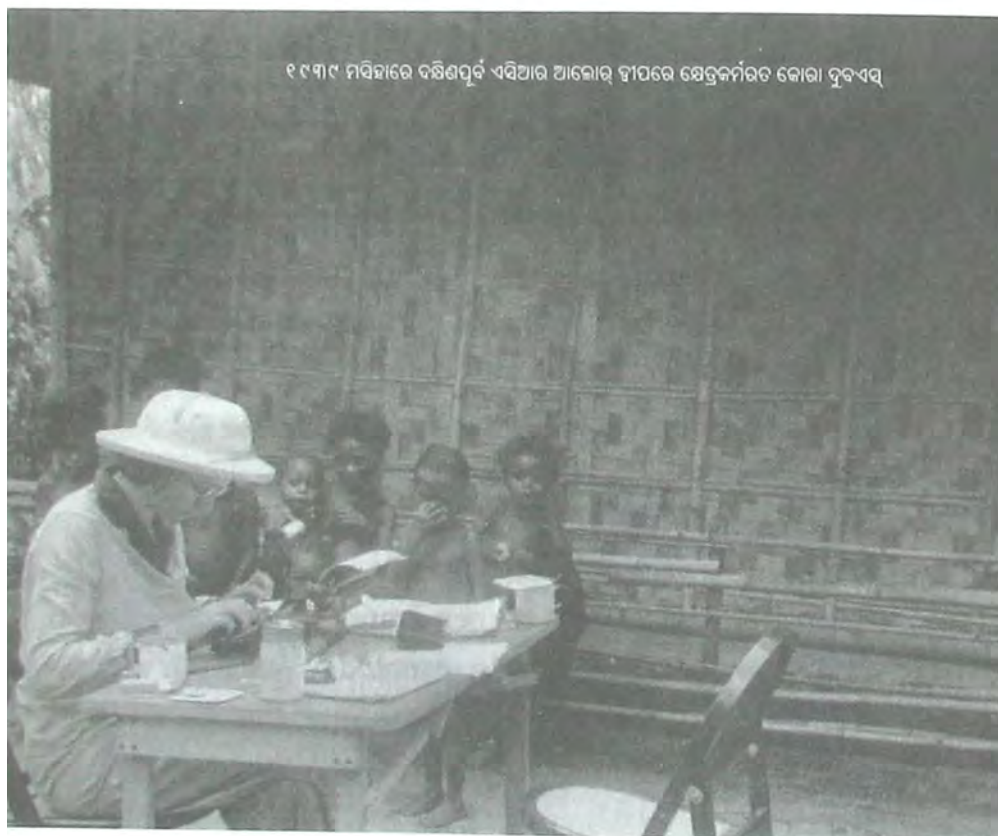
୨୯

କୋରା ଦୁବଏସ୍ ଆମେରିକାରେ ବାସ କରୁଥିବା ସ୍ୱିଜରଲ୍ୟାଣ୍ଡର ଏକ ପ୍ରବାସୀ ପରିବାରରେ ୧୯୦୩ ରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଥିଲେ । ସେ କଲମ୍ବିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆମେରିକୀୟ ନୂତନବିଦ୍ୟାର ମୁଖ୍ୟ ପୁରୋଧା, ଯଥା, ରୁଥ୍ ସେନେଟିକ୍ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜ୍ ବୋଆସ୍ ଏବଂ ବର୍ଜିଲି ସ୍ଥିତ କାର୍ଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଲଫ୍ରେଡ୍ ଏଲ୍ ଜୋଏବର୍ ଓ ରବର୍ଟ ଲୋଇଙ୍କ ସହ କାମ କରି ଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଠାରୁ ୧୯୩୨ରେ ନୂତନବିଜ୍ଞାନରେ ପିଏଚ୍ଡି ଡିଗ୍ରୀ ଲାଭ କରି ଥିଲେ । ଜଣେ ଛାତ୍ର ଭାବେ ସେ ଉତ୍ତର କାର୍ଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆର ଇଷ୍ଟ ଜାତିର ଲୋହିତ ଭାରତୀୟଙ୍କର ସମେତ ଅନେକ ଆମେରିକୀୟ ମୂଳନିବାସୀ ସମୂହ ଉପରେ କାମ କରି ଥିଲେ । ତତ୍କାଳରେ ପରେ ସେ ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ କାମ କଲେ, ଯାହା ନବଜାତ 'ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧ୍ୟୟନ' ଶୀର୍ଷକ ଏକାଡେମିକ ଗବେଷଣାର କ୍ଷେତ୍ରର ଏକ ଅଂଶ ବନିଲା । ଏହି ସନ୍ଧର୍ଭରେ ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ, 'ଦ ପିପୁଲ୍ସ୍ ଅଫ୍ ଆଲୋରା' ୧୯୪୪ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଏହା ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଆଲୋରା ଦ୍ୱୀପ ଉପରେ ୧୯୩୭-୩୯ ଭିତରେ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟାପକ କ୍ଷେତ୍ର ଗବେଷଣା ଉପରେ ଆଧାରିତ ।

ଜଣେ ସୁବ ନାରୀ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ ଭାବେ କିଛି କାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ, ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଆମେରିକୀୟ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟାସରେ ସାମିଲ ହୋଇ ଯାଇ ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରାଜ୍ୟ ଆମେରିକାର ସାମରିକ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଏକ ବରିଷ୍ଠ କ୍ଷମତାରେ ଆମେରିକୀୟ ଗୋଇନ୍ସା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଡକା ଯାଇ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବର୍ଷରେ ସେ ନିଜର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବିଚାର କାରଣରୁ ଦୂତ ଭାବେ କୋଣପୋଆ ହୋଇ ଯାଇ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ସେ ୧୯୫୪ରେ ହାଇଡ଼ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ପାଇଁ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଥିଲେ । ଜଣେ ସମାଜବିଜ୍ଞାନୀ ଭାବରେ ନିଜକୁ

ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ସାରା ଜୀବନ ସଫର୍ଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ହାରା ସେ ନିଜ ପିଢ଼ିର ସବୁଠୁ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରି ଥିଲେ ଓ ୧୯୬୭ରେ ଆମେରିକୀୟ ନୂତନବିଜ୍ଞାନ ସଫର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ଥିଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ବାହାରର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବେ ସେ ହାର୍ଡ଼-ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରକଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ ଆମ ସହର ଉପରେ ବୁଝାମଣା ଚିଆରି ଓ ବିଚାର ନିର୍ମାଣରେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ହେଲେ ତାଙ୍କର ଏହି ଅବଦାନ ଏବେ ବିସ୍ମୃତିର ଗର୍ଭରେ ।

୧୯୩୯ ମସିହାରେ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଏସିଆର ଆଲୋର୍ର ହାପରେ କ୍ଷେତ୍ରକର୍ମରତ ଜୋରା ଦୁବଏସ୍

ନିଜ ସହ ଭେଟାଭେଟି

ରା ମହରି ଜେନା

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମୁଁ ଜଣେ ଆଇବ୍‌ସାଇଡର୍ । ଏଠି ରହିବାର ୩୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ବହୁତ କଥା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାରେ ଦେଖିଛି । ମୁଁ ଏକା ସମୟରେ ପେଣ୍ଠି, ଗ୍ରାମିକ୍ ଓ ଫଟୋଗ୍ରାଫି କରୁଛି; ଏଟିଂ ଓ ଲିଥୋଗ୍ରାଫି ବି କରେ । ଫଟୋଗ୍ରାଫିର ଅଭ୍ୟାସ ଆଗରୁ ଥିଲା; ମୁଁ ଏବେ ଫଟୋଗ୍ରାଫିରେ ଗୋଟେଗୋଟେ ବିଷୟକୁ ନେଇ ଫଟୋ ପ୍ରବନ୍ଧ ତିଆରି କରୁଛି ।

ପେଣ୍ଠିଟା ମୁଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ମଣିଷକୁ ନେଇ, ମଣିଷର ମୁଖାକୃତିକୁ ନେଇ, ତା'ର ଆବେଗ, ଦୁଃଖ, ଖୁସି ଓ ଅସହ୍ୟତାକୁ ନେଇ ଆଙ୍କେ । ଆଗରୁ ଅଧିକାଂଶ କାମ ଗୁଡ଼ିକରେ ଅସହ୍ୟତା ହିଁ ଦେଖାଉ ଥିଲା; ଜାତୀୟ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବା କାମଟିରେ ମଧ୍ୟ ସେଇ କଥା ଦର୍ଶାଇ ଥିଲା । ମୋ' ଆରମ୍ଭ ସମୟର ପେଣ୍ଠି ଗୁଡ଼ିକରେ ଲିଙ୍ଗଭେଦ ନ ଥିଲା । ତା' ପରେ ଧିରେଧିରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ବଦଳିଲା । ଏବେ ମୁଁ ମନ୍ଦିର, ପୋଥିଚିତ୍ର, ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ଆଦିରୁ ପ୍ରେରଣା ନେଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଚିତ୍ର କରୁଛି ।

ଆମେ ଖୁସି କି ଆମକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଡକା ଯାଇଛି । ଏହି ପବ୍ଲିକ୍ ଆର୍ଟ୍ ପ୍ରକଳ୍ପର ଗୋଟେ ଭିନ୍ନତା ଅଛି । ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାକୁ

ଆଧାର କରି କାମ କରିବାକୁ ବାହାରୁ ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କୁ ତକା ଯାଇଛି । ସେମାନେ ଆମ ପରିବେଶକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ନୂଆ ଜଳାକୃତି ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ସେଇଟା ଭିନ୍ନ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସରକାର ବି ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ରାସ୍ତାଘାଟ ସଫା ହେଇଛି । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସରିବା ପରେ କଳାକୃତିଗୁଡ଼ିକର କ'ଣ ହେବ, ସରକାର ତା'କୁ କେତେ ଯତ୍ନରେ ରଖିବେ ବା ସାଧାରଣ ଲୋକେ ତାହାକୁ କେତେ ବୁଝିବେ, ସେଇଟା ଆଉ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ ଟ୍ରେଲ୍‌ରେ ଆମେ ତିନି ଜଣ (ମୁଁ, ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଶୈଳେନ ରାଉତରାୟ) ମିଶି କାମ କରିଛୁ । ରମାକାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର କାମ କରୁଛି, ତା' ଚିନ୍ତାଧାରା ଏକ ରକମର; ସେ ବି ଏଇ କାମ ପାଇଁ ସମାନ ଭାବେ ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ମୁଁ ବି ଚିନ୍ତା କରୁଛି ଏବଂ ଶୈଳେନ ବି ଚିନ୍ତା କରୁଛି । ଆମ ତିନି ଜଣଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ କାମ ହେଉଛି, ତେଣୁ ଏହା କୋଲାବରେଟିଭ୍ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନେଉଛୁ, ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ଓ କୌଶଳ ପାଇଁ । ସେଥି ପାଇଁ ଅର୍ଥ ଦିଆ ଯାଇଛି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ କୋଲାବରେଟିଭ୍ ବୋଲି କହି ହେବନି । ଆବଶ୍ୟକ ଛଡେ ଆମେ ଏମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛୁ ବୋଲି କୁହା ଯାଇ ପାରେ ।

ଆମେ ତିନି ଜଣ ଗୋଟିଏ ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁସନ୍ କରିଛୁ ଯେଉଁ ଥିରେ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଚକ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ନାମଟିକୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବେ ଦେଖାଇଛୁ । ଚକ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ଶବ୍ଦରୁ ଚକ୍ର କଥାଟି ଆସିବା ପରେ ମସିରଇ ଗର୍ଭଗୃହ କଥାଟି ବି ଆସି ଥିଲା । ଗର୍ଭଗୃହ କେବଳ ମସିରଇ ନୁହଁ, ମା'ର ପେଟ ବି ହୋଇ ପାରେ, ଯେଉଁଥିରେ ବହୁତ ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଆମେ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଏତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଲୋକକଥା ଓ ଲୋକକଳାକୁ ନେଇ କିଛି କାମ କରିଛୁ ।

ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର କିଛି ଫଟୋ ବଛା ଯାଇଛି, ଯାହାକୁ ନେଇ ଠିକ୍ ସେଇ ଦିଗରୁ ଆମେ ଆକିର ସମୟର ଫଟୋ ଉଠାଇଛୁ ଓ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଛୁ । ତେଣୁ ବିରାଟ ଅନେକ ଦକ୍ଷତାର ପରିବର୍ତ୍ତନଟା ଦେଖା

ଯାଉଛି । ମନେ ହେଉଛି, ଯଦି ଏଇ ସହରଟି ରାଜଧାନୀ ହୋଇ ନ ଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏତ ଭଲ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା; ଚକ୍ରତୀର୍ଥଟା ଚକ୍ରତୀର୍ଥ ହୋଇ ରହିଥା'ନ୍ତା । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଏବେ ଯେତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟତଃ ବାହାରର ଲୋକ । ତେଣୁ ବାହାରର ଲୋକଙ୍କ ହାତର ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ନେଇ କରା ଯାଇ ଥିବା ଗବେଷଣାକୁ ବି ଆମେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଛୁ । ଆମେ ଆମର ଏଇ କାମଟିକୁ ମିଳୁତୁ ମିଶି ଆଇନ୍‌ସ୍‌ଲେସନ୍ ବୋଲି କହି ପାରିବା ।

ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ ଆମ ଘରେ, ଆମ ଭିତରେ ଅଛି । ମୋ' ଗାଁରେ ଠାକୁରାଣୀ ମନ୍ଦିରଟା ଗୋଟେ ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ । ସବୁ ମନ୍ଦିର ଗୋଟେ ଗୋଟେ ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ । ଗଙ୍ଗାମରେ ଯେଉଁ କହି ଓଷା ହୁଏ କି ଦଣ୍ଡ ନାଚ ହୁଏ, ସେ ଗୋଟେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଟ, ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ । ଓଷାକୋଠରେ ପେଣ୍ଟିଂ, ସଙ୍ଗୀତ, ନାଚ ସବୁ ଅଛି । ଆମେ ବୋଧ ହୁଏ ତା'କୁ ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲୁ । ଆମକୁ ବିଦେଶୀ ମାନେ କହିଲେ ଯେ, ଏଇଟା ଇନ୍‌ସ୍‌ଲେସନ୍, ଏଇଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଟ, ଏଇଟା ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ ।

ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ

ମୋ ଚିନ୍ତାଭ୍ୟାସର ଗୋଟିଏ ଗୈରାଚଳ ଗତିପଥ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକାବେଳେକେ ଅନେକ କାମ କରେ । ତେଣୁ ମୋର କଳାଚିନ୍ତନ, କଳାଦର୍ଶନ ଓ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗାରେ ଭିନ୍ନତା ଥାଏ । ଚିତ୍ର ଅଙ୍କା ସହ ମୁଁ କବିତା ଲେଖା, ଗପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ତଥା ଗବେଷଣା - ଏ ସବୁକୁ - ମୋର କଳା ଅଭ୍ୟାସ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରେ । ମୋର ଛବି ଅଙ୍କା ଓ କବିତା ଲେଖା ଉପରକୁ ଅଲଗା ଦିଗୁ ଥିଲେ ବି ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଗୋଟିଏ ହିଁ । କଣେ କଳାକାର ସଚେତନ ଭାବରେ ଯାହା ବି କରିବ, ତାହା ତା'ର କଳାଅଭ୍ୟାସ ଓ କଳାସୃଷ୍ଟି ଭାବରେ ଗଣା ଯିବା କଥା ।

୩୩

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ ଟ୍ରେଲ୍ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏକ ଚମତ୍କାର ପରିକଳ୍ପନା । ଗ୍ୟାଲେରିର ଚାରିକାନ୍ଥରୁ ବାହାରି ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଏହା ଏକ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରୟାସ । ଭାରତରେ ପ୍ରଥମେ ଏ ପ୍ରୟାସ ନାଟକରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଥିଲା । ପରାକ୍ଷାନ୍ତିରାକ୍ଷା ନାଁରେ ବୌଦ୍ଧିକତାର ଯଥେଚ୍ଛାତାରକୁ ବିରୋଧ କରି ଦର୍ଶକ ଯେତେବେଳେ ମଞ୍ଚ ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହେଲେ, ସେତେ ବେଳେ କିଛି ନାଟ୍ୟକର୍ମୀ ଲୋକଙ୍କ ମନୋପଯୋଗୀ ନାଟକ ନେଇ ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । କଳିକତାର କର୍ତ୍ତନ୍ ପାର୍ବର ବାଦଲ ସରକାରଙ୍କ କଥା ଏଠାରେ ମନେ ପକା ଯାଇ ପାରେ ।

ବିଦେଶରେ ଏ ପ୍ରକାର କଳାଭ୍ୟାସ ଅନେକ ପୁରୁଣା । ଏଇ କିଛି ବର୍ଷ ହେଲା ଏହା ଭାରତରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଆଧୁନିକ କବିତା ଲେଖିବା ସହଜ ଭାବି ଅନେକ ଅକବି କବି ହେବାକୁ ଉତ୍ସାହରତ ହେଲା ପରି, ଯାହା ଭଲ ତାହା ଆଜି ଦେଇ ମତର୍ସ୍ ଆର୍ଟ କରୁଛି ବୋଲି ଦାବି କଲା ଭଳି, ଭାରତବର୍ଷରେ ଏବେ ପର୍କିନ୍ ଆର୍ଟ ନାଁରେ ବି ଅନେକ ପ୍ରକାର ପ୍ରହସନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଯେ କୌଣସି ଅଭିନବ କଥାଟି ଧରାବନ୍ଧା ହୋଇ ଗଲେ କଥା ସରିଲା । ତେଣୁ ଆମମାନଙ୍କୁ ଅତି ସତର୍କ ଭାବରେ ତାହି ରହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଘଟଣାଟି ତା'ର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଯେମିତି ଦୂରେଇ ଯାଇ କେବଳ ଇଭେଣ୍ୟୁ ମାତ୍ର ନ ହୋଇ ଯାଉ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମୁଁ ଗଲା ତିରିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ରହି ଆସୁଛି । ତା' ପୁଣି ଏଇ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ତା' ଆଖପାଖରେ । ତେଣୁ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ନେଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ ଟ୍ରେଲ୍‌ରେ କାମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିବା ପରେ, ଏପଡୁ ସେପଡୁ ଏମିତି ଖୋଜାଖୋଜିରୁ ଅନେକ କିଛି ମାଲମତା ମିଳିଲା । ଆମେ ସମ୍ପାଦନା କରି ସେଥିରୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ମାତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଛୁ ।

ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧାରଣା ଯେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଭଲ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ପୁରୁଣା ସ୍ମୃତି ଓ କାହାଣୀ ଗଢ଼ିବା ବେଳେ କିମ୍ବା ପୁରୁଣା ପଟୋଗ୍ରାଫ ଦେଖିବା ବେଳେ ମୁଁ

ଦୃଷ୍ୟାୟିତ କରି ପାରୁଛି ଶହେ କି ଦେଡ଼ ଶହ ବର୍ଷ ତଳର ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ । ନାଲିଗୋଡ଼ିର ରାସ୍ତା, ଜଙ୍ଗଲ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଲୀୟ ଓ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମନ୍ଦିର; ଶାଳ, ସରଳ ଓ ସୁନ୍ଦ ପରିବେଶ । ହୁଏତ ଆମ ପାଖରେ ଏତେଏତେ ମନ୍ଦିର ଅଛି ବୋଲି ଆମେ ସେସବୁର ଉପଯୁକ୍ତ ଯତ୍ନ ନେଉନେ ।

ଧର୍ମୀୟ ଭାବନା ଛଡ଼ା ଆମେ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ସହ ଆଉ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ଯୋଡ଼ି ପାରୁନେ । ସେଥି ପାଇଁ ନୂଆ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସହ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଚଳା ଯାଇ ପାରିଲାନି । ଦୁଇ ସହରର ଖାପଛଡ଼ା କଥାଟି ସାଧାରଣ ଆଖିକୁ ବି ଜଳଜଳ ଦିଶୁଛି । ଏଥିପାଇଁ କାହାକୁ ଜଣକୁ ଦାୟୀ କରା ଯାଇ ପାରିବନି । ଆମେ ଓ ସହରର ସମସ୍ତେ ଏଥି ପାଇଁ ଉତ୍ତରଦାୟୀ ।

ଶୈଲେନ ରାଉତରାୟ

ରମାରାଇ (ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ)ଙ୍କ ସହ ମିଶି କାମ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଭାବୁ ଥିଲି । ଏଇ କିଛି ମାସ ହେଲା ଆମେ 'ଭୁମି କଲେକ୍ଟର୍' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସଙ୍ଗଠନ ତିଆରି କରିଛୁ । ଭୁମିର ପ୍ରଥମ କାମ ରାମହରି ସାର୍ଙ୍କ ସହ ମିଶି ଏଇ ଡ୍ରେଗରେ କରୁଛୁ । ଏଇଟା ନିଜର ପ୍ରଥମ ବହି ଛପେଇବା କିମ୍ବା ଲେଖା ବାହାରିବା ଭଳି କଥା । ସେଥି ଲାଗି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ମୋହ ରହିବ । ଆମ କାମଟିର ଶୀଘ୍ର 'ଆଉସାଇଡର୍ସ' ରଖା ଯାଇଛି । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ସହର ବିଷୟରେ ଭାବୁଛେ, ସ୍ଥଳ ଅର୍ଥରେ ତାହା ରାସ୍ତାଘାଟ, କୋଠାବାଡ଼ି, ଉଦ୍ୟାନ ବୋଲି ଜାଣୁଛେ; ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ସହରଟିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଛି ବୋଲି ଭାବୁନେ । ଗୋଟିଏ ସହର ଭାବରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଆମେ ସଚେତନ ଭାବରେ କଳ୍ପନା କରୁ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିସ୍ମୃତି ଭିତରେ ଆମେ ଗତି କରୁଛୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ନେଇ, ଆମ କାମ ହେଲା ସେସବୁକୁ ମନେ ପକାଇ ଦେବା । ଆମ ସହିତ ଯେଉଁମାନେ ଅତୀତ ବିଷୟରେ, ଏ ସହରକୁ ଗଢ଼ିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଭୁମିକା ଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ, ସହରଟିକୁ ବୁଝିବା ପାଇଁ ସୂତ୍ର ଯୋଗାଇ ଦେଇ ଥିବା ମଣିଷଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁବେ, ସେମାନେ ଏ କାମଟିରୁ ଅନେକ କିଛି ଖୋଜାକ ପାଇ ପାରିବେ ।

ତିନି ଜଣ ନୂଆ ଓଲ୍‌ଡ୍ ଚାଉନିଆ

ବି

ନୋବିକା ସାହୁ

ଚଉଷଠି ଯୋଗିନି ଆମ ଗାଁ । ମୁଁ କେବାରନାଥ ଉବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ଅନେକ ଦିନରୁ କାମ କରୁଛି । ମୁଁ ୧୯୯୧ରେ ବାହା ହୋଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଲି । ଆଗରୁ ସମସ୍ତେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସୁଥିଲେ ଜୀବିକା ପାଇଁ । ସେତେବେଳେ ନାଲି ଗୋଡ଼ିର ସଡ଼କ ଥିଲା; ପଟା ହେଇ ନ ଥିଲା । ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଉଥଯାତ୍ରା ପାଇଁ ପାଖଆଖ ଗାଁରୁ ଲୋକେ ଶରଡ଼ ଗାଡ଼ିରେ ଆସୁ ଥିଲେ । ସେବେ ବାହାରୁ କିଣି ଖାଇବା ପାଇଁ କେହି ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ରୋଷେଇ ସାମଗ୍ରୀ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଆସୁ ଥିଲେ । ଏବେର କେନ୍ଦ୍ରାରଗୌରୀ ମାର୍ଗ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ରୋଷେଇବାସ କରି ଖାଇ ଥିଲେ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶି ଆମ୍ବ ଓ ପଣସ ଗଛ ଥିବାରୁ ଛାଇ ଥିଲା । ପାଣିର ସୁବିଧା ବି ଥିଲା । କେନ୍ଦ୍ରାରଗୌରୀ ଝରରୁ ପାଣି ନେବାର ସେଇ ପରମ୍ପରା ଏବେ ବି ଅଛି । ଏହାର ଅଣ୍ଟା ପାଣିରେ ପେଟ ଭୋଗ ଭଲ ହୁଏ ଓ କୃତ୍ରିମ ବାମ୍ବା କିଛି ନ ଥାଏ । ସେତେବେଳେ ପାଷ୍ଟପୁର୍ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ଚାହା ବି ସେତେ ପିଉ ନ ଥିଲେ । ବରା ପିଆଜି ଖାଇ ଥିଲେ । ଉଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଅଭଡ଼ା ଚୋରାଣୀ ମିଳେ, ତାକୁ ଛୋଟ ମାଟି କୁଡୁଆରେ ପିଉ ଥିଲେ । ଆଖୁ ରସ ବି ଥିଲା । ବିନ୍ଦୁସାଗରକୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ଭାବି ମୂର୍ତ୍ତି ବିସର୍ଜନ, ମୁଣ୍ଡନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି କରୁ ଥିଲେ ।

୧୯୯୮ ମସିହାରେ କେଦାରନାଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ କଡ଼ରେ ବହୁ ଥିବା ଏହି ପାଖ ଝରଟି ଖୁବ୍ ଗଭୀର ଥିଲା । ସେଥିରୁ କୂଅରୁ କାଢ଼ିବା ପରି ଲୋକେ ପାଣି ବାହାର କରି ଘର ତିଆରି କାମ କରୁ ଥିଲେ । ଆପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ହେବାରୁ ଜନବସତି ବଢ଼ିଲା ଓ ଲୋକେ ଅଳିଆ ଫୋପାଡ଼ିବାରୁ ତାହା ଧିରେଧିରେ ପୋତି ହେଇ ନବା ହେଲାଣି । ରାସ୍ତା ଉଚ୍ଚ ହେଇ ଯିବାରୁ ଏବେ ଘରଘର ସବୁ ବର୍ଷା ହେଲେ ଜଳମୟ ହେଉଛି । ପିଲାବେଳେ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଆମେ ବାପାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଚାଲି ଆସୁ ଥିଲୁ । ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରରେ ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଡ଼ି ଥିଲା, ଏବେ ବି ଅଛି । ଆମେ ରାସ୍ତା ପାଖରେ ସବୁ ମନ୍ଦିର ଦେଖୁଦେଖୁ ଆସୁ । ସେତେବେଳେ କୁଇସ୍ ରୋଡ଼ରେ ସବୁ ଥିଲେ ପରିବା ବାଲା; ରବି ଚକିତ୍ ହାତ ନ ଥିଲା । ଆଗେ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ମାନବିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ମୁଁ ପାଠାଗାର କାମ ଜାଣି ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ମୋତେ ବତେଇ ଦିଅନ୍ତି, ଏମିତି ଖାତାରେ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ, ଶୁଖିଲା ରଖିବାକୁ ହୁଏ, ଇତ୍ୟାଦି । ଆଗେ ଲୋକଙ୍କର ବହି ଖୋଜିବାରେ ଆଗ୍ରହ ଥାଏ । ବେଶୀ ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗର ପିଲା ଆସୁ ଥିଲେ ବହି ଖୋଜିବା ପାଇଁ । ସେବେ ଆମ ଗାଁରେ ସାଇକେଲ, ଚାକଘର ସବୁ ଥିଲା । ଚଳିବା ସାଧାସିଧା ଥିଲା । ଏବେ ସବୁ ବଦଳି ଯାଇଛି; ସମସ୍ତେ ସହରାଭିମୁଖୀ । ଶିବମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସାଦ ହୁଏ, ମୋତେ ତାହା ଭଲ ଲାଗେ ଏବଂ କେଦାରଗୌରୀ ଓ ଏକାମ୍ରବନ ଜାଗା ଦୁଇଟା ମୋର ଚିତ୍ତେ ବେଶି ପସନ୍ଦ ।

ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ

ମୋତେ ଏବେ ୮୧ ବର୍ଷ । ମୁଁ ୧୮/୧୯ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ରୋଷେଇ କରେ । ବାପା ବି ରୋଷେଇ କରୁ ଥିଲେ । ଆମ ଘର କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଲି ଆଡ଼େ । ମୁଁ ଶୁଣୁର ଘର ପାଖେ ଚୁକସାପୁରରେ ଜାଗା କିଣିଛି । ରହୁଛି ଏଇଠି ମଠରେ । ଖାଉଛି ମନ୍ଦିରରେ । ଅନ୍ନ, ଡାଲମା, ବେସର, ସବୁ ଆଗ ଭଲ ଅଛି । ଏବେ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ଛଣା ଜିନିଷ ବେଶୀ ମିଳୁଛି । ସେବେ ଆରିଷା ପିଠା, ମୁଁଆ ସବୁ ମିଳୁ ଥିଲା । ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀ ଅଛନ୍ତି । ଚଳିବାକୁ ସୁବିଧା । ଆଗେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଜଙ୍ଗଲ ଥାଏ; ବିହୁସାଗର କୁହେକୁହେ ରାସ୍ତା । ଆଗେ ଜାତି, ରାତି, ବାରଣ ସବୁ ଥିଲା । ଏବେ ତ ସର୍ବେ ହେଲେ ଏକାକାର ।

ସଦାଶିବ ପଣ୍ଡା

ଘର ମୋର ବାଲେଶ୍ୱର । ଏବେ ଏଠି ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ତାଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ପୂଜକ ଭାବେ କାମ କରୁଛି । ମୋତେ ୨୧/୨୨ ବର୍ଷ ହୋଇ ଥିବା ବେଳେ ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସହ ମନାନ୍ତର ହେବାରୁ ମୁଁ ରାଗିକି ଭୁବନେଶ୍ୱର ପକାଇ ଆସିଲି ୧୯୮୫ ରେ । ବାଲି, ସିମେଣ୍ଟକାମ, କୋଇଲା ଗୁଲ୍ଲା ରେ କାମ, ବ୍ରାହ୍ମଣ କାମ ଆଦି କରିବା ଭିତରେ ଏହି ମନ୍ଦିରଟି ପାଇଲି । ଖାଲି ଲିଙ୍ଗ ଥିଲେ, ଚାରି କଡ଼େ ପଥର ଥିଆ ହେଇ ଥିଲେ; ବାକି ଜଙ୍ଗଲ । ଜଣେ ଅଫିସର ଆସି ୧୯୯୧/୯୨ରେ ମନ୍ଦିରଟିକୁ ବନେଇଲେ । ସେହି ଅଫିସରଙ୍କୁ କହି କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଘର କରି ରହିବାକୁ, ମନ୍ଦିର ସଂଳାପ କାରାତିକୁ ପୂଜକ ହିସାବରେ ପାଇଲି । ସେତେବେଳେ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପରିବେଶ ଖୁବ୍ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଥିଲା; ବହୁତ କମ୍ ଲୋକ, ଅଳ୍ପ କିଛି କେବିନ୍ । ଛଣାଛଣି ଦୋକାନ ହାତଗଣତି କେଉଁଟି ଥିଲା । ଚକୁଟି, ଚୁଡ଼ା, ମୁଢ଼ି ଦୋକାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ଅଭଡ଼ା ଅନ୍ତର ଏକ ଅଲଗା ବାମ୍ବା ଥିଲା । ଏବେ ତ ଖାଦ୍ୟ ସବୁ ବିଷ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଏବେ ତାଲି ଓ ଶାର ରୁ ଅଳିଆ ବାହାରୁଛି । ସେ ସମୟରେ ସବୁ ଖୁବ୍ ପରିଷ୍କାର ଥିଲା । ମନ୍ଦିରର ଖାଦ୍ୟ ରନ୍ଧା ପାଇଁ ବିହୁସାଗରର ପାଣି ବ୍ୟବହାର ହେଉ ଥିଲା । ଏବେ ତ ପାଇପ୍ ପାଣି; ବେଶି ପରିଷ୍କାର ହେବା କଥା । ହେଲେ ସୁଆଦ ନାହିଁ । ବଡ଼ଖଣ୍ଡ ଝର ଥିଲା ଏଇଟା । କୂଅର ପାଣି ବି ପୂରା ନିର୍ମାଜ ଥିଲା । ମୁଁ ଏବେ ନିଜକୁ ବାଲେଶ୍ୱରିଆ ନୁହେଁ, ଭୁବନେଶ୍ୱରିଆ ବୋଲି କହିବି । ଆଗର ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେଶି ଭଲ ଲାଗୁ ଥିଲା । ସେବେ ଏତେ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ, ମରାପିଟା ନ ଥିଲା । ଜଳବାୟୁ ଭଲ ଥିଲା । ଶୀତ, ଖରା, ବର୍ଷା ସମୟ ଅନୁସାରେ ହେଉ ଥିଲା । ଏବେ ପଇସା ଅଛି, କିନ୍ତୁ, ଦୁନିଆ ଦୁଷ୍ଟିତା ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର: ଏକ ଆକରସୂଚୀ

ସୌରାନ୍ତ ବାରିକ । ୨୦୧୮ । ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ । ଭୁବନେଶ୍ୱର: ସୁଜନ ।

ଚାଲୁ ପାତ୍ର । ୧୯୭୪ । ହିଷ୍ଟି ଅଫ୍ ଦି ଆର୍ଟ୍ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା । ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀ: ଓରିଏଣ୍ଟଲ୍ ଇନ୍‌ପାନ୍ ।

ଜେମ୍ସ୍ ଏମ୍. ପ୍ରିମାନ୍ । ୧୯୭୭ । ଷ୍ଟାସିଟି ଆଣ୍ଡ୍ ଅପର୍ଟୁନିଟି ଇନ୍ ଆଣ୍ଡ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଭିଜେନ୍ । ପ୍ରସେକ୍ସ୍ ହାଇଲ୍ଡ୍: ଷ୍ଟେସିଆନ୍ସ ପ୍ରେସ୍ ଇକ୍ ।

ଡେଭିଡ୍ ଏମ୍. ମିଲର୍ ଏବଂ ଡରଥ୍ ସି. ଷ୍ଟର୍ଭ୍ । ୧୯୯୭ । ହିନ୍ଦୁ ମନାସିନ୍ ଇଭିଂ: ଦି ମଲ୍ ଆଣ୍ଡ୍ ମନାସିଭି ଅଫ୍ ଭୁବନେଶ୍ୱର । ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀ: ମନୋହର ପବ୍ଲିଶିଂ ଆଣ୍ଡ୍ ଡିଷ୍ଟ୍ରିବ୍ୟୁଟର୍ସ୍ ।

ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର (ସମ୍ପାଦକ ତଥା ଅନୁବାଦକ) । ୨୦୧୬ (୧୯୯୭ରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ) । ବିନ୍ଦୁ ସାଗର । ଭୁବନେଶ୍ୱର: କେଦାରନାଥ ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ରକାଲ ମିତ୍ର । ୧୮୭୫ (ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ) । ଆଣ୍ଟିକ୍ସିଟି ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା - ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ । କଲିକତା: ଖାଇମାନ୍ ଆଣ୍ଡ୍ କୋ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ରକାଲ ମିତ୍ର । ୧୮୮୦ (ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ) । ଆଣ୍ଟିକ୍ସିଟି ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା - ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ । କଲିକତା: ଆର୍. କେ. ମୈତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଷ୍ଟଡିଜ୍; ପାଷ୍ ଆଣ୍ଡ୍ ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ' ପାଇଁ ପୁନଃମୁଦ୍ରିତ ।

କେଦାରନାଥ ମହପାତ୍ର । ୨୦୧୮ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଇତିହାସ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର: କେଦାରନାଥ ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ।

ଗୁଣନିଧି ମହପାତ୍ର । ୨୦୦୫ । ମୋ କଥା ମୋ ବ୍ୟଥା । ଭୁବନେଶ୍ୱର: କେଦାରନାଥ ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ମଠ । ୨୦୧୦ । ରାମକୃଷ୍ଣ ମଠ, ଭୁବନେଶ୍ୱର: ସ୍ୱାମୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦଙ୍କ ତପୋବନ । ଭୁବନେଶ୍ୱର: ରାମକୃଷ୍ଣ ମଠ ।

ସୁଜାନ୍ ସି. ସିମୋର (ସମ୍ପାଦକ) । ୧୯୮୦ । ଦି ଟ୍ରାନ୍ସଫର୍ମେସନ୍ ଅଫ୍ ଏ ସେକ୍ରେଟ୍ ଟାଉନ୍: ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଇଣ୍ଡିଆ । ବୋଲ୍‌ଡର୍: ଷ୍ଟେସିଆନ୍ସ ପ୍ରେସ୍ ଇକ୍ ।

ସୁଜାନ୍ ସି. ସିମୋର (ସମ୍ପାଦକ) । ୨୦୧୫ । କୋରା ଦୁବ-ଏସ୍: ଆକ୍ରମକିଷ୍, ତିଲ୍ଲୋମାନ୍, ଏଜେକ୍ସ୍ । ଲିଜନ ତଥା ଲଣ୍ଡନ: ଯୁନିଭର୍ସିଟି ଅଫ୍ ନେଟ୍ରାସ୍କା ପ୍ରେସ୍ ।

ସୁଜାନ୍ ସି. ସିମୋର । ୧୯୯୯ । ଓମେନ୍, ଫ୍ୟାମିଲି, ଆଣ୍ଡ୍ ଚାଇଲ୍ଡ୍ କେଆର୍ ଇନ୍ ଇଣ୍ଡିଆ: ଏ ଷ୍ଟର୍ଭ୍ ଇନ୍ ଟ୍ରାଞ୍ଜିସନ୍ । କେମ୍ବ୍ରିଜ୍: କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ଯୁନିଭର୍ସିଟି ପ୍ରେସ୍ ।

ବିରାଡ୍ ପି. ଡବ୍ । ୧୯୬୯ । ବ୍ୟୁରୋକ୍ରାସ୍ ଅଣ୍ଡ୍ ସ୍ପେସ୍: ଆର୍କ୍‌ନିଟିସ୍ଟ୍ରିଟ୍ ଆଣ୍ଡ୍ ଆର୍କ୍‌ନିଟିସ୍ଟ୍ରିଟ୍

ଇନ୍ ଆନ୍ ଇତିଆନ୍ ଶ୍ଵେତ୍ । ବର୍ଜି ଏବଂ ଇୟ୍ ଏଞ୍ଜେଲେୟ୍ ଯୁନିଭର୍ସିଟି ଅୟ୍ କାଲିଫର୍ଣିଆ ପ୍ରେସ୍ ।
 ଶ୍ରୀଧର ପ୍ରସାଦ ଦାସ । ୧୯୩୭-୩୮ । ଭୁବନେଶ୍ଵର । ନବଭାରତ ୪ (୪-୫) ।
 ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାଲିକ । ୨୦୧୧ । ବାଣାବିହାର ଡାଏରି - ପୂଜା ପତ୍ରିକା 'ସାମ୍ରା' ସହିତ ବିତରିତ ।
 ଯଦୁନାଥ ଦାଶମହାପାତ୍ର । ୨୦୧୩ । ଜୀବନ ସ୍ମୃତି: ଆତ୍ମଜୀବନୀ । ବାଲୁଗାଁ: ଅଧ୍ୟୟନ ।
 କମଳାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର । ୨୦୧୭ । ଜନମରୁ ମରଣ: ଆତ୍ମଜୀବନୀ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଧଉଳି ବୁକ୍ସ ।
 ଅସୀମ ବସୁ । ୨୦୦୦ । କଥାରେ କଥାରେ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଲାର୍କ ବୁକ୍ସ ।
 ଗଣେଶ୍ଵର ମିଶ୍ର । ୨୦୦୬ । ନିଜ ଠିକଣା । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଚାଇଲ୍‌ପାସ୍ ।
 ଗଣେଶ୍ଵର ମିଶ୍ର । ୨୦୦୭ । ବାଣାବିହାରରେ ଡେଡିଣ୍ଡ ବର୍ଷ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଚାଇଲ୍‌ପାସ୍ ।
 ରବି ନାରାୟଣ ମହାନ୍ତି । ୨୦୦୭ । ମାଟିରୁ ଆକାଶ ଯାଏଁ: ଜଣେ କୃଷିବିତ୍‌ର ନିଜ କଥା ।
 ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଭାରତୀ ପ୍ରକାଶନୀ ।
 ସୁଧାକର ଦାଶ । ୨୦୦୮ । ସେକାନ୍ଦ ସକାନ୍ଦ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ପ୍ରେମଶାଳା ଦାଶକ୍ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ।
 ସତ୍ୟମିତ୍ରା ମିଶ୍ର । ୨୦୧୫ । ସବିହାର ସହସ୍ର ଧାରା । କଟକ: ପ୍ରେସ୍‌ସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ ।
 ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦୋରା । ଛୋଟ ମୋର ଗାଁଟି । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଶିକ୍ଷାସହାନ ।
 ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ । ସାହିତ୍ୟର ସେବାୟତ । ୨୦୧୧ । କଟକ: ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ ।
 ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ । ୨୦୧୩ । ମୋ ଜୀବନ: ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ । କଟକ: ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର ।
 ବାସୁଦେବ ସାହୁ । ୨୦୧୧ । ଜୀବନର ଯାତ୍ରାପଥେ । କଟକ: ବିଦ୍ୟାଭାରତୀ ।
 ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ । ୨୦୧୩ । ଜଣେ ବଣା ବାଟୋଇର କାହାଣୀ ।
 କଟକ: ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେସନ୍ସ ।
 ମନ୍ମଥନାଥ ଦାସ । ୨୦୧୧ । ଜୀବନର ପଥପ୍ରାଚେ ବିଗତର ଦୃଶ୍ୟ । କଟକ: ବିଦ୍ୟାପୁରୀ ।
 ସତ୍ୟ ମହାପାତ୍ର । ୨୦୧୫ । ସ୍ମୃତିରେ ଜୀବନ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ପକ୍ଷାଘର ପ୍ରକାଶନ ।
 ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ । ଜାଣେ ଅନୁଭବୀ ଅନୁଭବରେ । ୨୦୧୫ । କଟକ: ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷୋର୍ସ ।
 ବରେନ୍ଦ୍ରକୃଷ୍ଣ ଧଳ । ୨୦୧୩ । ମୋ ଜୀବନ କାହାଣୀ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଲୋକନାଟି ।
 ଜୟନ୍ତ ମହାପାତ୍ର । ୨୦୧୩ । ପାହିନି ରାତି ।
 କଟକ: ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ - ପୁଷ୍ପା ସଙ୍ଗ୍ୟା ୧୫୭-୧୭୧ ।
 ସାତକଡ଼ି ହୋତା । ୨୦୦୫ । ଦୀର୍ଘ ରୋମାଞ୍ଚକର ଯାତ୍ରା । କଟକ: ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ।
 ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ମିଶ୍ର । ୨୦୦୯ । ଅସରତି ପଥ । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଉର୍ମିଳା କ୍ୟାବୁର୍ ସ୍ମାରକୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ ।
 ଦିନନାଥ ପାଠୀ । ୨୦୧୩ । କଲେକଟିଏ ରଢ଼ିବାର ବେଳା । ଭୁବନେଶ୍ଵର: ଦିବ୍ୟ ପ୍ରକାଶନୀ ।
 ସାଧନାର ପଥେ । ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ । [ଶିକ୍ଷାସହାନ ପାଠାଗାର, ଭୁବନେଶ୍ଵରରୁ ସଙ୍କୁଳିତ । ବହିଟିର
 ଏହି ପ୍ରତିଟିରେ ପ୍ରକାଶନାୟ ବିବରଣୀ ନାହିଁ]

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲ୍

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲ୍ ଓଡ଼ିଶାର ଐତିହାସିକ ସହର ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଜାଣିବାର ଓ ବୁଝିବାର ଏକ ପ୍ରୟାସ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟିକୁ ଓଡ଼ିଶା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉନ୍ନୟନ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହାନଗରପାଳିକା ଓ ସ୍ନାର୍ଟ୍ସ୍ ବିଟି ପ୍ରକଳ୍ପର ସହଯୋଗରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଉପ ପାଉଁଶେସବୁ ଆୟୋଜନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଟ୍ରେଲ୍‌ର ପରିଧି ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପାଖରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କୋଟିଡାଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଦେଇ ବିନ୍ଦୁସାଗର କୂଳେ କୂଳେ ଏକାପ୍ରବଳ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନୀଳକଣ୍ଠେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ସରୁଛି ।

ଏହି ସଡ଼କର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମହାବୃକ୍ଷ ପୁରାତନ ମନ୍ଦିର, ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ଘର, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଐତିହାସିକ ଭାଷାବିଶେଷ, ଦୋକାନ, ସାର୍ବଜନୀନ ସଂସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି ରହିଛି । ଏହି ଐତିହ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ବଜାୟ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବ ସଂରଚନାରେ କ୍ଷତି ନ ପହଞ୍ଚାଇ, ଏହି ପରିସର ଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ କରା ଯାଉଛି ।

ଏହି ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପାରମ୍ପରିକ ସାମଗ୍ରୀର ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଉଛି । ଏହି ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲ୍‌ର ପ୍ରୟାସ ପାରମ୍ପରିକ ସଂରଚନାକୁ ଅଣଦେଖା ନ କରି ନୂଆ ପ୍ରକାରର ସହର ନିର୍ମାଣକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେବା ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଏକ ଐତିହ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ସହର ଭାବେ ଗଢ଼ି ଡୋଳିବା ।

ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପରେ ପରିଦର୍ଶକମାନେ ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରର କୀର୍ତ୍ତିରାଜି ସହ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରମୁଖ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପାରିବେ । ନଭେମ୍ବର ୧୮ ତାରିଖରୁ ଡିସେମ୍ବର ୧୮ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହଳି ବିଶ୍ୱ କପ୍ ସମୟରେ ଏହି ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲ୍ ଏକ ମାସ ଧରି ଚାଲିଛି ।

ଏହି ଟ୍ରେଲ୍‌ର ବିଷୟ 'ନେଭିଗେସନ୍ ଇନ୍ ଅପ୍‌ଲାଇଡ୍' ରଖା ଯାଉଛି । ଏହାକୁ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପଣ୍ଡା ଓ କଳା ଐତିହାସିକ ପ୍ରେମଜିତ୍ ଆଚାରୀ କ୍ୟୁରେଟ୍ କରୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଓ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଚଳିତ ଜଣ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପରେ ଭାଗ ନେଇଛନ୍ତି ।

ଟ୍ରେଲ୍‌ର ପରିସରରେ ରହୁଥିବା ସ୍ଥାନୀୟ ବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କର ଯୋଗଦାନ ଓ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର କଳାକୃତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଘର ପ୍ରଦାନ, ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଟେ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ବୃହତ୍ ସାର୍ବଜନୀନ କଳା ପ୍ରକଳ୍ପ, ଯେଉଁଥିରେ ସମସାମୟିକ କଳା ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇବାର ପ୍ରୟାସ କରା ଯାଉଛି । ଏକ ମାସ ଧରି ଚାଲି ଥିବା ଏହି ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲ୍‌ର ସମୟସୀମା ଭିତରେ ସମ୍ପାନ, ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ, ପିଲାଙ୍କ କର୍ମଶାଳା, ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ ପରି ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମମାନ ରଖା ଯାଉଛି ।

ରାମହରି ଜେନା

ରାମହରି ଜେନା ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ର ଜଗତର ଏକ ଜଣାଶୁଣା ନାମ । ଲଳିତ କଳା ଆକାଡେମି ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ନ୍ୟାସନାଲ୍ ଆକାଡେମି ପୁରସ୍କାର ପାଇବାରେ ସେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ । ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ସେ ୧୯୮୫ରେ ଚାରୁକଳାରେ ସ୍ନାତକ ଡାକ୍ତରୀ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ୧୯୯୮ରେ ଗ୍ଲାସ୍‌ଗୋ ସ୍କୁଲ୍ ଅଫ୍ ଆର୍ଟ୍‌ର ପ୍ରିଣ୍ଟମେନ୍‌ଟି ବିଭାଗରେ ଭିଡିଓ ଫେଲୋ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରିଣ୍ଟମେନ୍‌ଟିର ଶିକ୍ଷା ଓ କଳାଭ୍ୟାସରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ତାଙ୍କର କଳାକୃତି ଦେଶରେ ତଥା ଭାରତ ବାହାରେ ଅନେକ ଜାଗାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ତଥା ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଛି ।

ଭୂମି କଲେକ୍ଟିଭ୍

ଭୂମି, ୨୦୧୮ ମସିହାରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା, ତଥା ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ଚେରେଇ ଥିବା, ଏକ କଳା ସଙ୍ଗେଷ୍ଟୀ, ଯାହାର ସଦସ୍ୟ ହେଲେ ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଶୈଳେନ ରାଉତରାୟ । ଓଡ଼ିଶାର ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଓ ଜନତାବନ ସହ ଜଡ଼ିତ ରହି, ସାର୍ବଜନୀନ କଳା, କଳା ଶିକ୍ଷା, କ୍ୟୁରେସନ୍ ତଥା ସଙ୍କଳ୍ପ କଳା ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରିବା ଭୂମିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଇତିହାସ ଓ ସ୍ମୃତି, ଭୂମି ଓ ଭୂମା ତଥା ଚିତ୍ର ଓ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ହାତୀ ଆସୁଥିବା ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାବଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ ପୁନଃସୃଜନ କରିବାକୁ ଭୂମିର ଇଚ୍ଛା: ଭୁବନେଶ୍ଵର ଆର୍ଟ୍ ଟ୍ରେଲରେ 'ଆଉଟ୍‌ସାଇଡ଼' କାମଟି ଗୋଟିଏ କଲେକ୍ଟିଭ୍ ବା ସଙ୍ଗେଷ୍ଟୀ ଭାବରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ କଳାକର୍ମ ।

ରମାକାନ୍ତ ସାମନ୍ତରାୟ ଜଣେ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, ଗବେଷକ, ଲେଖକ ଓ ବୃତ୍ତଚିତ୍ର ନିର୍ମାତା । ବି.ଜେ କଲେଜ୍ ଅଫ୍ ଆର୍ଟ୍ ଏଣ୍ଡ କ୍ରାଫ୍ଟ୍, ଭୁବନେଶ୍ଵରରୁ ଚିତ୍ରକଳାରେ ଶିକ୍ଷା ସହ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓ ଯୁ.ଜି.ସି., ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ'ସ୍ ଫେଲୋସିପ୍‌ରେ ସେ ୧୯୮୦ ପରର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ ପିଏଚ୍‌ଡି କରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହା ଛଡ଼ା ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ମାନବ ସମ୍ବଳ ବିକାଶ ମନ୍ତ୍ରାଳୟର ଫେଲୋସିପ୍ ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ଭାରତର ପ୍ରମୁଖ ସହରରେ ସେ ଅନେକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ଭାଗ ନେଇଛନ୍ତି । ଏଥି ସହିତ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଚିତ୍ରଜଗତ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖାଲେଖି କରୁଥିବା ଅନ୍ୟତମ ଅଗ୍ରଣୀ ଲେଖକ ।

ଶୈଳେନ ରାଉତରାୟ ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ରହୁଥିବା ଜଣେ ଲେଖକ, ଅନୁବାଦକ ଏବଂ ଗବେଷକ । ସେ ଏବେ ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଫର୍ ହ୍ୟୁମାନି ସାଇନ୍‌ସ୍‌ରୁ ଭୁବନେଶ୍ଵର, ଓଡ଼ିଶାରେ କାମ କରୁଛନ୍ତି । ସେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ତଥା ବିକାଶ ଓ ଶାସନ ନୀତିର ନୂତନତାକୁ ନେଇ ଅନୁସନ୍ଧାନ, ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଲେଖାଲେଖି କରନ୍ତି ।

UTSHA
Association for Cultural Studies

Bindu Creative